

Казки Лісова Сафка

2 Том

Піднялася земля наша
скільки років стала!
Знов воскресла й полетіла
Козацька слава!

Казки
Піснї

Про Язикатого Іванка, нову церкву
 і тата скотона Зодіиского
 Казка про цівана Романа,
 мав-потофорд і москальське царство
 Казка про дівчину Марусю,
 горла і гербонах
 горну церкву та сарівну
 Казка

Піднялася земля наша
 Скільки років, спала!
 Знов воскресла й полетіла
 Козацька слава!

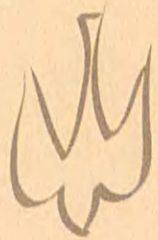

Казка про
 тучного Хлопця і
 Мана, що з
 Казка про
 тучного
 Мана, що з
 Казка про
 тучного
 Мана, що з

Казка про Степана Сороку. • Казка про шебця Віника.
 іоро Хінку; відомське. Козмо Смерть, Золотий перетень
 і долю

Вам казочка,
 а мені бубликів в'язочка!

Браття, зброю діставай — ще вона нам знадобиться!
 За Вкраїну, рідний Край разом ми підемо битися!
 Був Хохол ти малорос — стань своєї землі Хазяїн,
 До повстанців приставай, не роби ціха, як Каїн!
 Ой ти степ широкий, ой ти яр глибокий!
 Тайдамацька правдонька — горноземна матінька!

Що село Левадичине, болю Козацьку
 і котирі станицюбі клясмити
 Татаробаний замок і горне серце
 Дітиця Давидка,

Казки Лісняка Сафка 2 Том

Піднялася земля наша —
скільки років стала!
Знов воскресла й поєдна
козацька слава!

Видавництво
"Зелений Лес"

2018

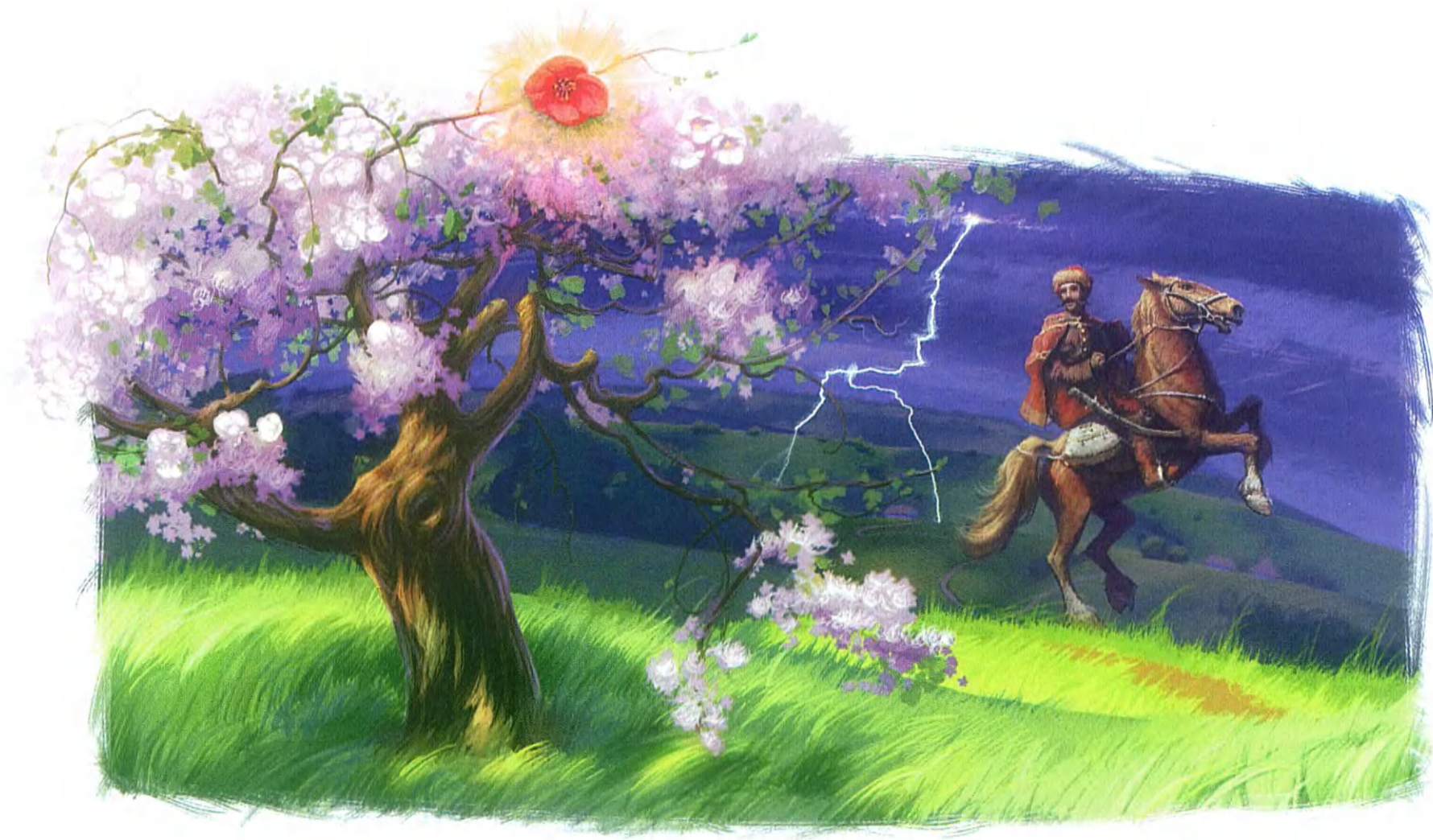
Тільки в Україні народжуються справжні козаки і козачки!
Та такі, нічого не бояться, самого чорта загнущають і на ньому
прокатаються, ворога подужають і переможуть!
А як не подужають, то викрутяться і все одно переможуть!

ілюстрації Коршунова Інокентія

Сашко Лірник
Казки Лірника Сашка / Сашко Лірник. — К. : Гамазин, 2018. — 72 с.
© Сашко Лірник, 2018
© Коршунов Інокентій (ілюстрації, каліграфія), 2018
© Гамазин (художнє оформлення, оригінал-макет), 2018

ISBN 978-966-279-078-8

Казка про дівчину Марусю, горпа з червоних чоботях, горну церкву та царівну Квітку

В одному селі побіля Умані та жила собі дівчина Маруся. Дуже вродливою була, але жили вони з батьками бідно, тому й свататись до неї ніхто не хотів. Уже всі подружки заміж повиходили, а Маруся все на вечорниці ходить — свого судженого чекає.

От якось зібралися хлопці з дівчатами на вечорниці — пісні співають, байки розказують, танці затинають, одне до одного клинці підбивають. Тільки Маруся сама в куточку сидить і сорочку вишиває. Коли це опівночі двері — рип! Заходить хлопець. Красивий — слів нема, та ніхто його не знає, — мабуть, не з їхнього села. Лапсердак на ньому синій, гудзики золоті, чоботи червоні. Ось тільки блідий дуже.

Дівчата принишкли, музики замовкли, чекають, до кого ж він підійде?

А він через усю хату — просто до Марусі. Дівчатам медяників дав, музикам червінець золотий, а Марусю до танцю запрошує. Дівчата по кутках шепочуться й Марусі заздять. Протанцював хлопець танець і Марусю на ґаночок викликає.

— Марусю, — запитує, — чи подобаюсь я тобі?

— Ой, подобаєшся, — каже Маруся.

— Ну, то знай, що і я тебе вподобав. Я служу прикажчиком у сусідньому селі, у Гереженівці, і дуже багатий. Скажи своїм батькам, що буду тебе сватати, — сказав і пішов собі.

Маруся додому біжить і ніг під собою від радості не чує. Розказала вдома батькам про щастя своє. Мати така рада, що й не натішиться, а батько задумався: «Знаєш, доню, я бачив гереженівського прикажчика, — то дід старий, сивий, горбатий. А що страшний — не приведи Господи! А ти кажеш, що молодий, гарний, веселий, лапсердак синій, ґудзики золоті й чоботи червоні... Щось тут не так. Ти б пішла за ним та подивилася, куди він дівається, — може, то волоцюга який.

— А як же я втраплю за ним, коли темно і не видно, куди йти? — запитує Маруся.

А мати й придумала. Дала Марусі клубочок шовкових ниток і каже: «А ти, доню, зроби петельку і накинь йому ззаду на ґудзичок золотий, коли він додому рушить. Ниточка за ним потягнеться, а ти по ниточці його і знайдеш».

Ледве Маруся вечора діждалася. На вечорницях сидить, чекає. Дівчата по куточках шепочуться і на Марусю поглядають. Коли це опівночі двері — рип! Суджений заходить, просто через усю хату до Марусі знову йде. Дівчатам медяників дав, музикантам червінець золотий, а Марусю до танцю запросив. Протанцював танець і на ґаночок її викликає:

— То що, Марусю, казала батькам про мене?

— Казала.

— Ну, то чекай старостів від мене.

Сказав те і пішов собі. А Маруся петельку на ґудзичок золотий йому ззаду накинула і ниточку розмотує. Розмотала всю, а далі сама за нею пішла. А ниточка спершу дорогою вилася, а далі — на стежку, у кущі, у ярочок, у балочку, а потім у ліс.

А ліс якийсь дивний — ніколи Маруся у ньому не була. Трава жовта, суха, дерева якісь покорчені, почорнілі. Ниточка все лісом в'ється і на галявину Марусю виводить. А на галявині церква стоїть. Дивна та церква — чорна вся і без хрестів, двері зачинені, вікна позатулювані, а ниточка просто під двері пірнає.

Обійшла Маруся церкву кругом, а далі камінчик підкотила до вікна, залізла на нього і крізь щілину всередину зазирнула. І бачить: посеред церкви стіл стоїть, на столі — домовина, у домовині покійник лежить, а поруч — її суджений стоїть і того покійника їсть!

Побачила це Маруся, як закричить — і тікати звідти! Аж під ранок додому дісталася, вся труситься, а батькам нічого не розкажує — боїться. Думає: «Не піду на ті вечорниці, цур їм і пек!».

Але ввечері якась сила Марусю так і тягне, так і веде на ті вечорниці. Прийшла, сіла в куточку — ні жива ні мертва, надіється, що, може, той уже не прийде. Коли це опівночі двері — рип! Суджений заходить. Через усю хату до Марусі йде.

Уже дівчатам медяників не дає, музикам червінців золотих не сипле, а тільки Марусю на ґаночок викликає.

— То що, Марусю, ходила за мною вчора?

— Не ходила, — каже Маруся.

— А в церкві була?

— Не була.

— А що я там робив?

— Не знаю.

— Ну, як не знаєш — то через три дні помреш! — сказав таке і пішов собі.

Прийшла додому Маруся, сіла та й плаче гірко. Не знає, у кого допомоги питати. Коли це згадала, що за селом на хуторі, у лісі, живе стара бабця-знахарка.

Прибігла до бабці і розказує про біду свою. А та вислухала й каже:

— Пізно ти до мене прийшла, не зможу я тебе врятувати. Було у мене зілля таке, що від прокляття рятує, але залишилася лише одна краплиночка. То й життя у тебе залишиться лише одна краплиночка. Тільки зроби так, як кажу: продай усе, що маєш, гроші попові віддай на церкву і попроси, коли помреш, щоб поховали тебе не на цвинтарі, а на перехресті трьох доріг. А коли домовину твою з хати виноситимуть, то щоб не через двері, не через вікна виносили, а прокопали під порогом яму і через ту яму домовину протягли. Тоді, може, і вийде в тебе врятуватися.

Зробила Маруся так, як знахарка сказала. Піп грошей брати спочатку не хотів, усе Марусю заспокоював та відмовляв, але потім усе-таки взяв. А через три дні Маруся померла. Піп зробив усе, як Маруся просила. Прокопали під порогом яму, домовину із Марусею через ту яму протягли і на перехресті її поховали.

А вночі на тому місці дерево виросло, а на дереві розцвіла квітка краси небаченої.

Коли це їхав панич уманський із полювання, побачив квітку і замилювався. Послав слугу квітку зірвати. Той на дерево лізе, а воно його гілками відпихає, колючками коле, листям по обличчю б'є. Не може хлопець квітки дістати.

Поліз панич тоді сам — а квітка просто йому до рук впала. Привіз він квітку ту додому, у водичку поставив — усе милується нею.

Але ж треба на полювання йти. Вертаються вони з полювання додому — що за дивина? У хаті все прибрано, ліжко килимом застелене, на столі борщик і вареники стоять. Шукали панич зі слугою, хто б то міг усе так зробити, але нікого не знайшли. Думали-думали, а потім вирішили, що скажуть, ніби йдуть кудись, а самі сховаються і побачать, хто все у хаті робить. Так і вчинили.

Дивиться панич зі схованки — чудо дивне: квітка стала по світлиці літати. І де вона літає — там всюди лад ладиться, всюди діло робиться. Кинувся панич до квітки, вхопив її — а у нього на руках дівчина опинилася. Як глянув панич на неї, так і закохався.

— Не знаю, — каже, — хто ти така і хто тебе зачарував, а тільки виходь за мене заміж.

Маруся і каже:

— Вийду. Тільки дозволь мені додому навідатися перед вінчанням.

Запрягла дівчина у бричку коней та й поїхала. Батьки такі раді, що дочка жива-здорова! Обійняла Маруся їх, про жениха розказала, а сама швиденько до знахарки старої поїхала. А та вже її давно чекає. Дала вона Марусі пляшечку з водичкою і сказала, що робити треба.

Ось уже збираються гості на вінчання. З усієї околиці пани з'їхалися — і з Умані, і з Христинівки, і з Монастирища. Навіть із Києва сам архімандрит приїхав. Сідають гості в карети й брички і їдуть усі до церкви на вінчання. Дивиться Маруся — дорога навкруги міняється, у ліс звертає, трава сохне і жовтіє, дерева чорніють і гілки корчаться. Доїжджають до церкви — а церква на очах у землю вгрузає, чорніє, і хрести з неї пропадають. Бачить Маруся, що це та сама церква страшна, а гості ніби того й не помічають.

Заходять усі до церкви, а там на вікні Марусин суджений сидить і ніжкою у червоному чоботі хилитає. Махнув він рукою — і всі гості на камінь обернулися. Навіть архімандрит із Києва каменем став. Тільки Маруся одна-однісінька серед церкви стоїть.

— То що, Марусечко, тепер скажеш? — сміється суджений. — То ходила ти за мною?

— Ходила! — каже Маруся.

— А в церкві була?

— Була!

— А мене бачила?

— Бачила!

— А що я робив?

— А покійника їв! — вигукнула Маруся, пляшечку, що бабця дала, вихопила і на нього як хлюпне!

Як зайнявся він синім полум'ям, як осипався чорним попелом, десь узявся вітер, подув — і попіл розвіяв.

Тут усе наче від сну прокинулося: і церква стала, яка була, усі — і гості, й архімандрит — на людей перетворилися.

Тільки тоді Маруся і змогла розказати, що з нею трапилось.

Повінчалися вони нарешті з паничем і щасливо зажили. А Маруся відтоді нікого не боялася, що і вам наказувала. Бо як боїшся — то тобі навіть у хаті своїй під припічком жаба цицьки дасть. А як не боїшся і над лихом смієшся, то і в решеті станцюєш, і в дірки не провалишся!

Казка про шебця Віника, Смерть, Золотий перстень і долю

Жив у нашому селі Сабадаші, недалеко від Бузівки, через річку від Зеленого Рогу, якраз навпроти хати кривої Ганьки, через межу від попа, бідний чоловік Тимухтей. Усього багатства у нього було — коник, корова та руки роботящі. Жив він собі з жінкою, любив її, аж тут Бог послав йому дитину — сина.

Покликав Тимухтей повитуху. А та, як ішла до їхньої хати, зазирнула знадвору у віконечко. Бо як подивитись у вікно, коли дитина народжується, можна побачити її долю. Отож прийняла повитуха немовля, скупала його, але від грошей відмовилася. Тільки сказала:

— Нічого мені не платіть, а лиш покличете мене на весілля, коли цей хлопчик женитися буде. Хай яка я стара, немічна буду, а все одно покличете.

Поніс Тимухтей сина до попа хрестити. А перед тим був із попом за межу посварився, то піп і вирішив Тимухтеєві відомстити і назвав хлопця Віником. А кажуть, як назвеш людину, так вона і проживе. Хоч батьки

кликали хлопця Веніаміном, а як назвали Віником, то і жив Віником. Перший штукар і жартун був на селі: щось як вигидає, як устругне, то хоч стій, хоч падай. Буває, сусіда їде з поля — сіно везе, то Віник і кричить із-за тину:

— Дядьку Йване, у вас оно колеса крутяться!

Той і стає подивитися, що там крутиться, а Віник сміється, аж качається. Або хтось спішить на ярмарок, а Віник біжить за ним вулицею та гукає:

— Ой, дядьку, стійте! Ой, стійте ж!

— А чого тобі? — спиняє той коней.

— Та у вашого воза дишель довгий, то я біжу, щоб об ваш дишель почухатися.

— А чухала б тебе лиха година, як я поспішаю, а ти мене задурно спиняєш!

Що вже батько Віникові не робив, як уже не сварив та як уже не бив — усе йому смішки та жарти. Вирішив батько віддати хлопця в науку, щоб якогось ремесла навчився. Віддав до коваля — Віник утік, до стельмаха, до кушніра — відусіль Віник утікав. Тільки від шевця не втік. «Буду, — каже, — шевцем, бо ж відомо, що шевці — люди веселі, і в чоботях їхніх люди краще танцюють, аніж босі».

Вивчився Віник, і почав людям чоботи шити, та все жартуючи. Але швець із нього був такий собі, бо біда одна не ходить. Жарти жартами, але ще й випивати почав! А що пив він не часто, та багато, і лише сім днів на тиждень, — толку з його роботи було мало. Збудував йому батько хату на одділі скраю села. Так він і жив собі сам.

Якось однієї осені була сильна гроза. Грім, блискавка, вітер листя обриває, дощ у шибку тарабанить. Сидить собі Віник при каганці, грубку топить, зі старої шкіри постолі морщить. Коли це раптом у двері стукає хтось. Відчиняє — а на порозі бабця стоїть, чорною хусточкою запнута, мокра як хлющ.

Віник і тут пожартував: «Ого, бабцю, хіба ж годиться під дощем купатися восени? Літом купайтесь». А проте завів бабуню в хату, до грубки посадив і дав рушничка витертись.

— А що, бабуню, може, горілочки вип'єте трошечки, щоб зігрітись? — запитує Віник.

— Вип'ю! — каже бабуся.

Налив Віник чарочку старенькій, оселедця закусити знайшов, цибульки, а далі й сам із нею ще випив. Знаєте, яка в шевців горілка? — Так отож...

Бабуня горілочки хильнула, зігрілася, розімліла біля вогню, а далі ну співати й танцювати:

Ой чує шкарбундраб —
Козак з дівки перстень зняв!

Натанцювалася, наспівалася, сіла спочити та й каже:

— Знаєш, хлопче, кого ти пригрів, нагодував і напоїв? Я — Смерть твоя! Але за те, що ти такий веселий і гостинний, дам я тобі відстрочку — живи. Але прийду по тебе, коли ти женитимешся.

Віник хоч і злякався, але тут-таки придумав штуку.

— А що, пані Смерть, невже від тебе таки сховатися не можна? А якщо я всі двері-вікна зачиню і в скриню сховаюся, то невже ти до мене доберешся?

— А доберуся! — засміялася Смерть. — Я у будь-яку шпаринку пролізу.

— Ану покажи!

— А куди пробратися? — запитує Смерть.

— Та хоч би у цю пляшку з-під горілки! — показує Віник, бо горілку вони вже давно вицмулили — пляшка порожня стоїть.

Смерть тоді скочила на стіл і зробилася така довга-предовга і тонка-тонісінька, як мотузка, та й давай у пляшку сотатися, а потім скрутилася на дні у кільце. Віник схопив пляшку, качаном заткнув, шкірою замотав, дратвою обв'язав, смолою засмолив, та так міцно, що Смерть і не вилізе. Побіг до сусідської хати, що порожньою стояла, та там під припічком і закопав.

Після цього Віник пити горілку покинув, за роботу гарно взявся, і справи у нього на лад пішли. Став він чоботи найкращі в усій окрузі шити. Навіть сам пан Потоцький у нього чоботи замовляв. Щоправда, платити за них не платив, а так забирав. А чого ж: панське діло таке — людську працю забрати, а грошей не дати. Однак зажив Віник добре, забагатів.

А в цей час на світі білому ніхто не вмирає. Навіть старі й немічні — ті, хто для себе смерті просить-благає, — вмерти не можуть. Пропала смерть на Землі.

Час уже Віникові й женитися. Висватали йому дівчину — Галею звали. Ось уже рихтуються до весілля, смажать, шкварять, шишки печуть.

Коли це через село їде панок конем. Під'їхав до тину та й попросив водички напитись, то Галя йому й винесла. Напився він та й запитує: «Чие це весілля має бути?». Галя каже: «Моє!».

— Ой, яка ж ти дівчина добра, та й невістка гарна будеш! А чи маєш персня золотого до вінчання?

— Ні, не маю.

— За те, що ти така добра до мене, я тобі відкрию одну таємницю, — каже панок. — Отам скраю села у пустій хаті під припічком скарб закопаний. Відкопай, то знайдеш перстень собі.

Сказав та й поїхав. А це не просто панок був, а помічник Смерті.

Назавтра поїхав Віник на базар у Жашків, а Галя побігла й відкопала ту пляшку, дратву розв'язала, шкіру розгорнула, а в пляшці перстень золотий, аж міниться!

Розбила Галя пляшку, перстень добула й на пальця вдягла.

Ось уже сидять гості за столом, гуляють, молодих вітають. Аж тут і бабця-повитуха їде — покликали її, не забули. Прийшла вона, сюди-туди по господі, і наказала, щоб криницю у садочку шкірою затягнули й гвіздками забили.

Гуляє весілля у селі, на пальці у молодої перстень виблискує... Добре всім, а Віник світом нудить, усе йому на місці не сидиться, все хочеться з тої кринички води попити, ні пиво, ні вино йому не йде — та вода йому солодшою від меду здається.

Не втерпів Віник, одвихнувся якось, побіг до кринички, а там після дощу шкіра набрякла, прогнулася, і в ямці трошки води зібралось. Нахилився Віник до тієї калюжки, сьорбнув раз, другий, та й захлинувся.

Надбігли люди, Галя плаче, а бабуня-повитуха руки ламає і приказує:

— А я ж бачила, що він на весіллі в криниці утопиться, уже і шкірою забили, та, видно, від долі не втечеш.

Аж раптом Віник як засміється, як зарегоче, як закашляється, що з нього та вся вода і вилетіла. А він сидить у калюжі, втирається їй, сміючись, каже:

— Ото я вже зовсім із життям попрощався, та згадав, що пану Потоцькому не встиг одного чобота дошити, а як він, бідний, в одному чоботі без халяви ходитиме?

Ось така доля на світі буває. Хто живе весело, той у вогні не горить і у воді не тоне!

*Усе смішки, усе гульки, а о смерті нема думки.
— Іди, смерте, бо вилую, бо я тепер гості маю.
Іди, смерте, іди прог — голубоньки не мороз!*

Казка про цигана Романа, Мав-Допорогх і московське царство

А скажу я вам, що найбільше гамору й крику буває тоді, як до нашого Сабадаша приїздить циганський табір. Ото вже розвага, ото вже біда, ото вже морока!

Приїдуть своїми кибитками, стануть за селом на вигоні, шатра свої діряві понапинають, багаття порозпалюють, та й стоять тиждень чи два, аж поки так до живих печінок дістануть, що насилу їх повиганяють!

Та вони дуже цим не переймаються: сьогодні тут, а завтра шукай вітра в полі і разом із вітром шукай табун сільських коней, бо прихоплять цигани із собою найкращих, хоч як стережи. Це ж про них у нас у селі співають:

А цигани молдавани – ні шити ні прясати –
Пілки ходять по під тин, щоб того зжрасати!

А як циганки розійдуться селом, замиготять своїми рясними спідницями, то вже не одної зозулястої курочки не дорахується хазяйка, або і сувій полотна щезне просто з-перед очей. Буває, хазяїн спіймає з куркою, то віддадуть, віддадуть, та ще й приказують:

— Так то ваша?! Вибачте! А ми ж думали, що дика — з лісу приблудила.

Але ніколи не буває так весело у селі, як з циганами! Тут вам і пісні, і гадання, і розваги всякі у таборі. А що вже кращих ковалів, як цигани, то годі й шукати! Найвеселіший і найгарніший був у тому таборі циган Роман.

Смаглявий, білозубий, кучерявий. Сорочка на ньому червона, шовкова, а у вусі сережка золота теліпається. Співає Роман так, що слухаєш його, слухаєш, аж не зчуєшся, як циганчата з кишені калиточку витягли. Добрим ковалем був Роман — такі підкови кував, як золото, а що коней любив — як братів рідних! Де якого коня доброго побачить, то і поговорить із ним, гриву розчесе, по спині погладить. Хоч би який був норовливий кінь, а до Романа підходив і слухав його.

А ще любив Роман теревені правити: ото поставить свою кибитку найближче до села, та й виглядає дядьків сільських, закликає до себе. Сидять, люльки шмалять, язиками чешуть. От лишень біда — був Роман запальний дуже. Тільки слово поперек почує, запасіює, закричить:

— Ану геть з моєї хати аж за дишель!

А за хвилинку заспокоїться, та й знов у гості кличе. Недарма кажуть: «Крутить як циган сонцем».

Говорили вони про все на світі, а найбільше про щастя та долю циганську. Роман жалівся:

— І що то за біда така у нас на роду? Все по степах нас носить, дощі нас мочать, сонце пече, мороз морозить, та й голод дошкуляє!

Добре вам, дядькам сільським: у вас і хата є, і хліб на столі, і тепло вам, і добре. А у мене... — тільки рукою змахне. — От якби став я паном, то зажив би на всю губу! Сало їв би, на салі спав би, салом укривався б! І різні напої-наїдки мав би щодня, навіть уночі їсти вставляв би! І одержу

всю золоту носив би! А що слуг би мав — то як коней у табуні! А, до речі, чий ото кінь пасеться такий гарний гнідий?

А от якось темної нічки село вже поснуло, цигани теж повкладалися, лише Роману не спалося. Сидів собі біля багаття, люльку шмалив та у казаночку кашу варив. Ніч темна-темна, місяця не видно, тільки вогонь блимає та люлька жаром шкварчить.

Коли це чує Роман — щось від лісу шарудить — наче іде хтось, та все ближче і ближче! Навколо така тиша запала аж у вухах дзвенить. Страшно Роману стало. Хотів на ноги схопитися, та не може з місця зрушити. Хотів закричати — голос пропав. Аж тут виходить на світло таке страшидло, що й розказати не можна. Худе, чорне, волохате, з довгими пазуристими руками, а з широкого рота ікла стирчать. Очі великі, круглі, як у сови, і світяться. А кругом страховидла туман, як павутина, плаває.

Стало воно, та й на Романа вилупилось. А тому хоч і страшно, та виду не подає — взяв ложку, насипав каші у миску, та й страховиську простягнув. Подивилось воно, подивилось, понюхало, а далі кашу взяло, та й з'їло! І довгим язиком миску вилизало і зацьмакало.

Роман ще насипав. Воно знов злупило, далі ще... Так увесь казанок і втербило. А далі туманом утерлось, ригнуло і каже:

— Ну, хлопче, оце ти від смерті врятувався. Боя так їсти хотіла, що думала тебе зжерти, а тут і каша пішла. Тепер же знай що я — Мара-Потороча, і від мене ще ніхто ніколи не рятувався, хіба що у тебе вийде. Розважай мене до ранку. Якщо мені сподобається — виконаю твоє бажання, а ні — живий не будеш!

Роману страшно, та що поробиш? Давай він співати, та так жалібненько, та так тоненько, що Мара-Потороча тільки кривиться від жалю. А далі давай про свою долю нещасну розказувати та приказувати. Мара-Потороча уже і вголос хлипає та сльози втирає.

— Ой бідні ж ми з тобою, сирітки нещасливі, голубочки сизокрилі!..

Уже й світати почало а циган із Марою обійнявшись сидять та сльози гіркі за доленькою своєю ллють.

Почало небо світлішати, стала Мара-Потороча потрошку пропадати — уже тільки туман лишився. От із туману і чується:

— Добре ти мене, цигане, розважив, жалко мені тебе стало. Виконаю я твоє бажання — кажи чого хочеш!

Роман тут же плакати забув, сльози і соплі витер і каже:

— Хочу сало їсти, на салі спати, салом укриватися! Хочу слуг мати як коней у табуні! Хочу золото вдягати і в палатах багатих жити! Хочу бути паном над панами! Зроби мене царем москальським!

— Добре! Будеш царем, аж поки пізнають, що ти циган. Але ж не жалій потім!

— А за чим там жаліти?! Роби царем!

Тільки-но сказав це Роман, як навкруги все перевернулось, пере-крутилось, зашуміло! Романа туманом огорнуло, догори ногами пере-кинуло — понесло просто до Петербурга! Не встиг Роман перелякатися, не встиг закричати, а його раз! — через вікно і до царського покою закинуло.

А там уже слуг та лакеїв набігло без ліку, і всі кругом цигана бігають, одягають-роздягають, з ложечки годують, вошей з голови вибирають, корону царську на нього накладають і на трона саджають! Перед ним усякі придворні та генерали кланяються, у ручку цілують.

А туман кругом цигана як стіна стоїть — усім в очі лізе, цигана ховає.

Ох і зажив циган царем! Ох і запанував! Що не скаже, яку дурницю не бовкне, усі його вихваляють наввипередки:

— Ах какой царь-батюшка мудрий, какой вумний!

Що не накаже, то всі удесятеро зроблять — як побити одного винного, то десять невинних із синцями ходять та царю-батюшці дякують.

Що не велить грошей принести, хай хоч і сто карбованців, то тут-таки притягнуть і на тарілочку покладуть, а по дорозі тисячу і собі до кишені вкинуть.

А їстиносять страви усе не прості, а панські. І вдень, і вночі цигана годують та марципанами заморськими підгодовують.

Став циган паради та бали влаштовувати. Солдати перед ним марширують та «Гуря!» кричать, а пани з панянками, як зайці, на балах тих стрибають.

Добре цигану жилося у царях москальських: хоче — Туреччину воює, хоче — Польщу, а хоче — Гамериці дулі у вікно крутить.

Солдатів багато — все не закінчуються. А як покладе на війні тисяч десятків — то хто їх там у Москальщині рахує-жаліє? Баби поплачуть і нових народять! А всі тільки «Гуря!» кричать та дивляться, куди далі йти воювати.

Бенкетує циган, гуляє, а люди бідні ходять, голодні, обідрані, лахами трусять. Придворним то байдуже — все палаци будують. Так уже їх наліпили, що до тої річки Неви людям і не доступитися — аж до Обухова вже добудували. Міністри стараються, крадуть, багатіють, та все цигану на підпис укази носять. А той хрестика поставить, та й по тому — все одно читати не вміє. Так тими указами півцарства Москальського пороздавав — не жалко, бо ж на дурничку дісталось.

Поцарював циган, поцарював, а далі сумувати почав. Нема йому з ким поговорити, теревені поправити. Нема де каші з казанка поїсти, димом приправленої, нема з ким пісні циганської заспівати, — кругом тільки генерали та лакеї кланяються та його вихваляють. Хоч знов Мару-Поторочу клич, та де її знайдеш?

Набридло циганові каміння коштовне та палаци муровані, набридло лакейство та мова чужа, набридли страви заморські та вбрання золоте. Від цілунків генеральських уже й задниця попухла. Нудить світом бідний циган: усе йому сорочка його червона ввижається, та степ, та дядьки сабадаські зі своїми розмовами, та багаття у таборі циганському, та зорі у небі нічному над Гірським Тікичем.

Уже б і радий циган драпонути із царства того, та зась! Що він не робив, навіть криком кричав: «Та не цар я, не цар, а циган Роман!».

А придворні усе радіють: «Каково наш царь-батюшка шутіт! Какой он весьолий!».

Усі його бояться та на нього моляться — і в церквах і вдома поклони царю б'ють — аж земля здригається. А москалі із гулями на лобі ходять, та один поперед одного вихваляються у кого гуля більша.

У кого гуля більша — той значить царя сильніше любить. Навіть мірочку спеціальну для того діла змайстрували. Дяки з тою мірочкою із караулом ходять і всім гулі на лобі міряють. У кого гуля менша за мірочку — то мусить бігти ще поклони об землю бити перед циганом, щоб до правильного розміру добити.

У кого гуля велика — тому стрічечку смугасту чорно-руду на груди чіпляють і б'ють по писку не сильно. А у кого гуля маленька — то на Сибір висилають.

А туман кругом цигана усе густіший стає. Куди циган не йде — навкруги лакеї, пани та солдати, ніяк і не втечеш — не пускають. Пробирав Роман тікати вдень, пробував уночі, та далі Твері не забігав — скрізь на лакеїв та панів попадав. Тут же його впіймають, кланяються, у ручку та ще кудись цьомають, та назад до палацу попід руки ведуть.

Та ось одного разу іде цар із купою придворних по столиці, зернятами заморськими плює. А придворні все те в хусточки складають, та ближче до серця пхають, а як же — з рота самого царя-батьюшки! Та ще й вихваляються один перед одним, у кого більш заслиняне. А ще як на когось кісточкою поцілить, то тому всі заздрять — ото вже онукам розказувати буде!

Аж дивиться циган — наші чумаки сабадаські до Петербурга добилися. Ячмінь привезли і коней на продаж пригнали.

Як побачив Роман гнідого коня, як затрусився! Кинувся до нього, за шию обійняв, пальці у гриву запустив, по спині погладив. Заіржав кінь, голову Роману на плече поклав. Не втримався Роман, заспівав пісню циганську, яку в Сабадаші співав. Придивилися дядьки наші до царя, придивилися:

— То ти, Романе?

— Та я ж, я! — закричав циган.

Тут де не взявся вітер, туман розвіявся, і всі побачили, що то ніякий не цар, а циган. А той зрадів, корону царську з голови зтягнув і у придворних пожбував.

А придворні тільки «А-а-а!» і встигли закричати. Відтоді москалі так усе через «А» говорять.

Підняло Романа, закрутило, догори ногами перекинуло і назад на Україну понесло — до табору циганського.

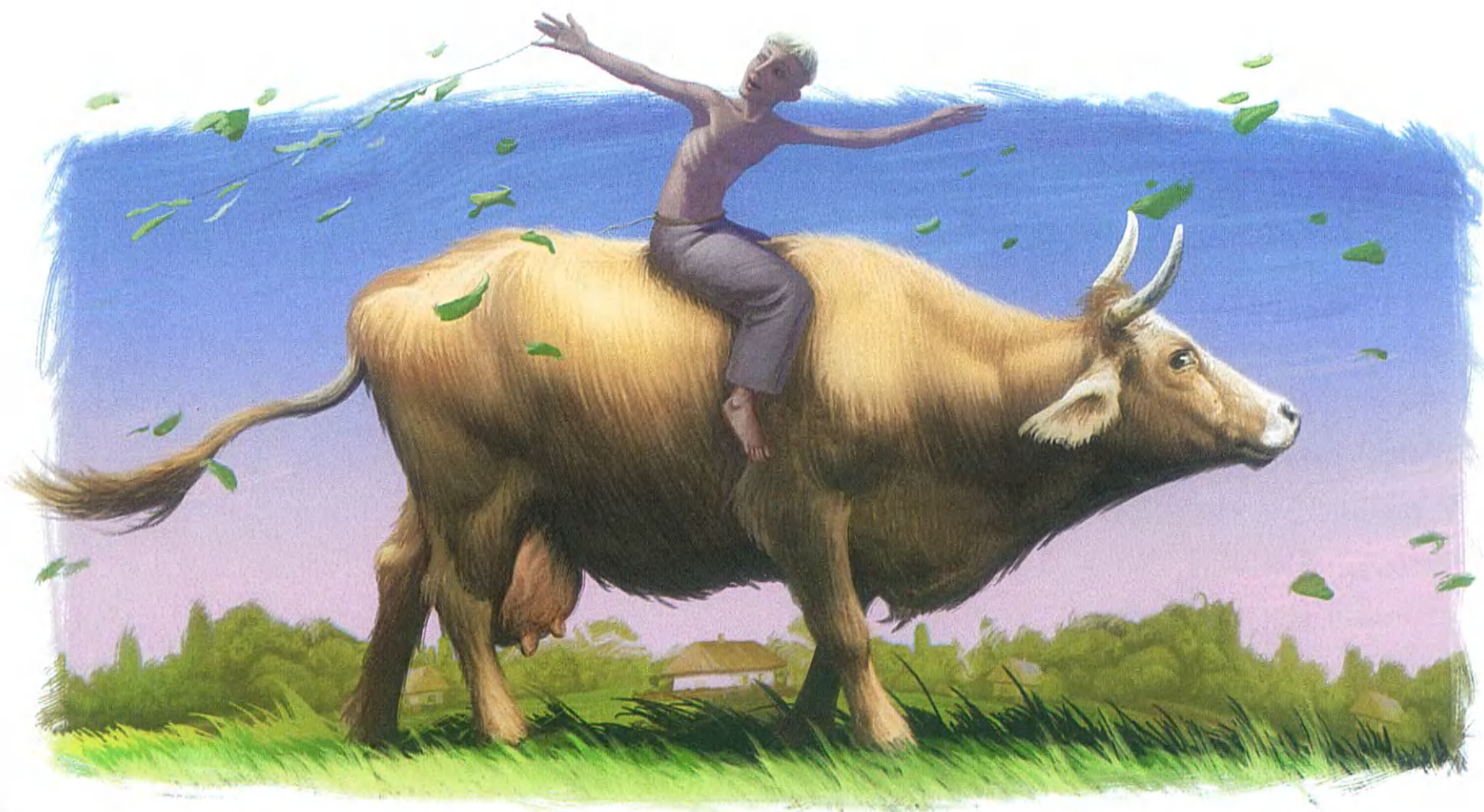
Сів циган під свою кибитку, багаттячко розпалив, люльку в зуби взяв, поглянув на степ, на ліс, на небо, на зірки, що в річці відбиваються, на коней гривастих, і засміявся.

Бо найбільше щастя для людини — то воля!

І чого ото на царство пхатися, ніби там медом помазано? Ні толку, ні радості від того немає. А так люди добром згадають: «Ото лепські підкови циган кував! А цар із нього так був — ледащо! До задниці такого царя!

Жили ми в Україні без царів і далі проживемо! А як якийсь захоче до нас царювати прилізти — то такої тирки дамо, що аж за Уралом очухається!».

Про язикашого Іванка, нову церкву і пана економа зlodийського

Якраз над Гірським Тікичем, там, де річка розливається широко-широко, і як по тому плесу на човні вплинеш, то видно у глибині, як раки повзають, бо вода чиста, жив собі в Сабадаші добрий козак Семен. По-вуличному його Власюком кликали. Але в Сабадаші півсела Власюки, а півсела Шуляки. Хтось там від Івана Шуляка, а хтось — від Івана Власа родом. Але по-вуличному це просто: чи ти Охота, чи ти Варивода, а все одно — Власюк, бо на нашому кутку живеш. А якщо на іншому, тому, що від Бузівки, то ти Шуляк. Хоч би й записаний у реєстрі полковому Гладущиком чи Піхотою. Бо тут що головне? Як починають біля корчми на вигоні дядьки один одного за барки тягати, то тут уже дивишся, хто кого перемагає, — Власюки Шуляків чи Шуляки Власюків. Як наші їхніх, то тра помагати. А як їхні наших, то питається: за що?

Так от, жив собі на нашому кутку, там, де хати очеретом криють, а не сніпками, козак Семен. Добре жив: поле мав, хату сам поставив та ще

й дубка коло хати посадив. І жінку Гапку мав — висватав із того берега, через річку, у Вороному. Чому у Вороному? Бо як на вечорниці до дівок залицятися треба було йти, то у Сабадаші хлопці дуже билися за дівчат, а у Вороному нічого — парубків із Сабадаша, які на човнах перепливали, не зачіпали. Може, через те, що ті здачі гарно могли відсипати, а може, через те, що дівчат у Вороному аж забагато було, то вони самі за парубків нежонатих кому хочеш тирки дати могли.

Але мова не про те, а про Семенового сина Івана. Ох, уже спритний і розумний був хлопець! Уся дітлашня корови пасе і грається, а той усе у попа книжку випрошує, щоб почитати на пасовиську. І коли воно тієї грамоти вивчилося? Але ж і ловко читав, шибеник! Через це, мабуть, знав багато того, що в господарстві ніц не потрібно. Ото вмієш псальму яку прочитати чи житіє якесь — воно і хватить. Так ні! Усе йому знати треба! Геть усі книжки у панотця перечитав. Та як на те, і панотець у нас добрий, до лиха, вдався! Нема, щоб халамидника малого прогнати й ошийків надавати, — дозволяв тому пуцвіркові книжки читати. Ну, не без того, щоб хлопець за те йому город виполов, води наносив чи дрівець нарубав. Так то для порядку. А як же! Задурно привчиш — то на голову посідають!

А той таки може. Бо всі коров пішки женуть, а Іван на корові, як на коні, додому їде і книжку їй читає. Дивно, що корова його слухає. Мабуть, і їй якесь слово таємне каже.

Ото начитається Іванко тих книжок, та й увечері на вигоні переказує дітям усякі історії. Ще й до розповіді свого доточить, та так складно і цікаво тим язиком плеще, що навіть дорослі дядьки спиняються послухати. Не так щоб дуже і спиняються, але назнарошне який сховається за кущем калиновим, буцімто люльку натоптати, щоб, знаця, не подумали, що він слухає, а сам вуха розвісить, рота роззявить і про ту люльку геть забуде. Тільки кисета зі справою дарма з кишені добуває. Не даремно кажуть: що старе, що мале — однаково дурне!

Любили й парубки з дівчатами Івана послухати. А той усе нові й нові історії вигадує та в лицях показує. Так уже покаже того пана чи козака, ніби і справді перед тобою живий стоїть. А ще приспіваче та без музики на губі заграє — ну чисто кумедія, та й годі! Батько його за ті оповідки хоч і сварив іноді, але не бив. Бо Іванко таки хороша дитина був: і допоможе

по господарству, і батька-матір послухає, а що язиком плеще та на губі грає — то шкоди ніякої від того немає.

Так і ріс Іванко. Уже й здоровий парубок, женитися пора, та хто за такого піде? Йому все язиком теліпати та на губі грати. А в господарстві орати треба.

Тим часом у селі вирішили нову церкву збудувати. І правильно: стара з діда-прадіда ще побудована була, в землю вгрузла, та й маленька вже стала — он село як розрослося, не вміщалися люди в церкві.

Справа хороша, але для того грошей треба. Та чимало. І деревини купити доброї в Білогрудівському лісі, і каменю привезти, і вапна, вікна-двері замовити, хреста визолотити, стіни розписати та ікони. Дзвона гарного купити, щоб у Жашкові чути було. І про панотця не забути: хату нову йому поставити, щоб не соромно було навіть архімандрита з Києва приймати в гості. Та чого я вам розказую — самі добре знаєте, що без копійки грубої таку справу не залагодиш.

Ось зібралися чоловіки сабадаські у строки найнятися, — це коли товариство роботу робить, а гроші всі на спільну справу йдуть. Бо де тих грошей у селі добудеш? Довго ту роботу шукали, але знайшли — у пана Потоцького в Умані маєток зводити. Так усім кошом своїм і працювали. Ну й Іванко теж із ними. А як же — справа спільна, громадська. І працювати з Іванком усім веселіше: він і розкаже щось, і заспіває, і на губі зіграє, тому робота весело йшла, і ніби легше.

Тільки що за дивина: як не працюють, а доробитися ніяк не можуть. Усе якісь копійки дрібні заробляють. То за щось панський економ не заплатить, то за щось відрахує. Ніби й домовиться отаман сабадаський із тим економом, усе докладно погодить, обговорить і по руках ударить, а як до плати доходить, то вже так економ розкаже, так розпише й так ту угоду перекрутить, що навіть половини не отримують.

Що ти тут робитимеш? Уже й отамана нового обрали, який торгується краще і по руках гучніше ляскає, — а однаково діла немає. Ось уже скоро додому вертати треба, а грошей мало. Сльози одні, а не карбованці.

Якраз і роботу закінчили, а отаман із економом ніяк про оплату домовитись не може. Це в бою все просто — взяв шаблюку чи пістоля, і лушпар ворога, щоб дрантя летіло. Усе чесно. А в економів хіба честь є?

Не вистачає кебети у людей порядних із обманом панським справитися.

Сидять дядьки, оселедці на пальці намотують, журяться. Коли це чують — крик, голоси якісь надворі. Та так дрібно і часто шкварять, так словами сиплють, ніби аж співають. Один — то точно пан економ, а другий хто? Кинулись до дверей — аж там їхній Іванко з економом балачку розвів. Краще за отамана все розказує. І про гроші, і про роботу, і про угоду. Та так, що і не вступить ніскілечки й ні разу. І слова ллються у нього, як книжка пише. Економ йому слово, а Іван — десять. Та все до ладу, та все почесному, та все так-таки й правильно! Тут і сам пан Потоцький у ридвані приїхав і теж рота розкрив — Івана слухає. А Іван тут-таки й панові все пояснює — і про гроші, і про роботу, і про економа. І якось воно у Івана так ловко виходить, що всім ясно стало, скільки за роботу заплатити треба, про скільки домовлено було і скільки економ украв у дядьків, а скільки у пана. Пан те все вислухав, Іванові торбинку з грошима віддав, подякував за науку, а сам із ридвана вийшов і пішов економа рукавичками по писку ляскати.

Ідуть дядьки в Сабадаш додому та все на Івана поглядають — думають його отаманом обрати. Коли це пан Потоцький кіньми доганяє і просить Івана до себе за економа пристати. Та куди! Хіба личить порядному козакові панські гроші глядіти і панам у руку заглядати? Оно вдома церкву будувати треба, хату панотцеві, та поле батькове орати, а ще розумній людині час починати отаманити. А як економом панським станеш, то хто на губі гратиме й історії кумедні розказуватиме? Уже й парубки з дівчатами на вигоні зачекалися...

Гарну церкву в Сабадаші збудували. Стіни розписали, хреста поставили. Іван сам на церкву заліз, за хреста тримається, навсібіч роздивляється — увесь світ видно! А що не побачить, то сам додумає і розкаже. Люди бояться, а він їм сміється. А як дзвона почепили, то так бовкнули — не те що в Жашкові, а й в Умані у пана Потоцького шибки задрижали. А економ панський аж присів від страху і навіть забув, що вкрати сьогодні збирався.

Ви думаєте, важливо тільки руками вміти працювати? Ремесло здобув — і вистачить? Ні! Як коваль добрий народиться, то молотом пудовим таку троянду залізну викує, що від справжньої не відрізниш. А козак коли умілий і хоробрий, то шаблюкою гартованою один ціле військо

вороже посіче. А писар як до того вдатний і хитрий, то пером такі вензелі накрутить, що в жодному суді того не діпнуть і не прочитають!

До всякого діла ще й талант потрібен! Як талант є, то людина і на губі так зіграє, таку придибенцію розкаже, що хай хоч ціле село господарів і поважних хазяїв буде, а таки слухати прийдуть і не відпустять, доки всіх танців під ту губу не перетанцюють і всіх оповідей та казок не переслухають. А тому таланту язикатому ще й грошей срібних насиплять і кільце ковбаски дадуть за роботу. Бо розумним бути — то найважливіша робота.

Іноді здається, що всі дурні навколо. Куди не глянеш, то вони скрізь керують і командують. Один ти розумний серед них стоїш і дивуєшся. Дивно, як ще світ цей тримається, що так їх багато... Тільки тюрма велика, та чорт їй радий. А ось розумних ніби й небагато, а їхні голови світлі всіх рятують.

Отож, учіться, книжки читайте та розуму набирайтеся, — то весь світ вашим буде.

Казка про терновий пищик, дівного хлопця і Мана, що з дуба впала

Жила собі серед лісу Мана. Така собі Мана. Звичайна. Невеличка. Можна сказати, ще маленька. У кудлатій жилеточці-кацавейці і зі смішними кісками. Щоправда, ще замурзана була і глиця соснова в волоссі стирчала.

Та того все одно ніхто не бачив. А хто побачить у лісі? Ліс був темний і густий. Хащі непролазні.

Якщо в ліс заходив подорожній чи купець, чи навіть цілий обоз із кіньми, возами й охоронцями, то Мані було зовсім легко заманити їх у таку гущавину, що вибратися з неї вже ніхто не міг. Це було дуже весело і цікаво, тому Мана просила старезні дуби розступитися і вела мандрівників у хащі. Гукала до них, манила криком, гомоном і нашіптуваннями.

А потім залишала їх серед височезних дерев і дряпучих теренів. І вже не згадувала.

А й справді — для чого їй згадувати якихось кумедних чоловічків?

Погралася, погукала, полякала, позабавлялася з ними, погойдалася над головами на сосновій гілці, — ось і доста. Час спочивати, а завтра вже інших гукати-заманювати.

Для тієї справи у Мани була тернова дудочка. Чи, скоріше, пищик.

У кожної порядної Мани такий пищик має бути. Так і зветься — манок. Дмухнеш у нього — він і звучить, як Мані заманеться. Хоче, зозулькою кує чи голосом кричить, а хоче — шепотінням у вухах шарудить. Це вже від Мани залежить. Як вгадає, чим людину поманити можна, то обов'язково тим і звучить. А чоловік на те і відгукується. І сам за Маною в ліс іде.

Ну, а коли не вгадає, то не вгадає. Постоїть подорожній, послухає ті звуки, почухає потилицю і далі рушає. Бо йому в голові інше крутиться.

У тому і майстерність Мани — правильно вгадати. Треба в думки подорожніх залізти, послухати уважно, про що людина думає-міркує, вибрати те, що найголовніше, — тим і манити. Тільки за цим людина піде.

Помудрує Мана, послухає, подумає, а потім дмухне у свого пищика — і зачарує перехожого.

А що Мана була дуже майстерна і талановита, то мало хто міг за нею не піти в чагарі. Тому через той ліс і боялися ходити, бо часто зникали люди.

Але хоч-не-хоч, а в місто треба, то в торгових справах, то ще куди. Ось і ловила Мана собі іграшки час від часу.

Та чому не зловити? Це ж так просто! Наприклад, купець — жадібний, усе про гроші думає, — йому із пищика видмухаєш дзвін золотих монет, то він і біжить аж підскакує за тим дзвоном. Пиякові чарками повними поцокаєш — теж голубчик шпортає за Маною до лісу. Заздрісному пошепочеш у вуха про те, як сусідові біди наробити, теж як на налигачі бреде через кущі тернові, колючок не помічаючи.

Але не все так просто в цьому світі буває.

Якось сиділа Мана на своїй улюбленій дубовій гілляці над дорогою, виглядала мандрівників, горішки лісові гризла та шкаралупами хрупала. Коли — гульк: іде по дорозі хтось. Хлопець якийсь. Іде і щось насвистує.

Ну, свистом Ману не здивуєш — вона сама краще за соловейка свиснути може і пищиком так затьохкати, що із сусіднього лісу птахи злітаються цілими зграями.

Тільки із птахами не так цікаво гратися, як із людьми, — прочумуються від чарів пищика і одразу летять собі.

Мана лушпайки горіхові з кацавейки обтрусила, губи облизала і як засвище-затьохкає у свій пищик! Аж самій сподобалося: так уже гарно, так уже до ладу!

Старається, дмухає. Але хлопець послухав-послухав, і далі почимчикував. Ти диви — оце халепа! Невже вона не вгадала?

Мана з гілки зіскочила, кущами перебігла наперед і знову на іншу гілку залізла над дорогою. Затихла: думки подорожнього слухає.

Здається, ніби все просто — свист він і є свист. Не такий, як у птахів, але ж під силу Мані так само засвистіти. Точно знає. «Ну, — думає, — ще спробую». Примірилася, пищика до губ приставила. Гарно пищик засвистав. Ще краще, як минулого разу. Трохи чудернацько, але ніби так і треба.

Іде хлопець, не зупиняється, тільки прислухається, усміхається чомусь, і далі насвистує.

Мана геть скисла. Як так? Тут уже про честь професійну йдеться! Знов наперед перебігла, на гілці вмостилася, зосередилася, навіть очі заплющила — думки перехожого слухає, найголовніше вибирає.

Нарешті воно — впіймала! Саме те, що треба! Тепер пищика до губ, та обережненько, щоб із відчуття не збитися. Ой, і непрості думки у хлопця в голові, ой, не простий свист. «Зараз спробую», — думає Мана.

Засвистів манок у руках, ніби своїм життям зажив! Мана навіть не помітила, як хлопець зупинився біля неї, на гілку дивиться, а пищик свистить і свистить, пищить і пищить. І не зчулася Мана, як сама заворожилася свистом своїм, — зупинитися не може. Та головне — їй не хоче! Так би свистіла і свистіла все життя! Геть забула перехожого в хащі манити, тішитися і насміхатися з нього. Навіть за гілку триматися забула.

Отямилася, аж коли на землю з гілки впала. Сидить, на пищика свого дивиться і очима кліпає.

А хлопець до неї підскочив, на ноги підвестися допоміг, обтрушує її та глицю соснову з голови вибирає. І всміхається так хороше, що і Мана до нього всміхнулася. Уперше в житті, бо до цього нікому було їй усміхатися.

І так добре й затишно стало їй, ніби меду із дупла бджолиного скуштувала. Багатенько і всмак. І бджоли не покусали. Ні, не так. Отак, ніби змерзла дуже — і раптом сонечко зігріло. І знову не так. Мабуть, так, коли щось дуже боліло весь час. Так боліло, що судомило всю, що вже до цього болю звикла і не помічала його. І раптом біль зник, а судома відпустила. Аж сльози у Мани на очах виступили. Ніколи не плакала, навіть не знала, що воно таке, а тут, бач, сльози...

А хлопець по голівці Ману гладить і заспокоює: «Забилася? Не плач, зараз попустить. Ти хто така?». Мана і каже: «Мана». А хлопець далі запитує: «А чого на дерево полізла?». Мана подумала і відповіла правду: «Тебе чекала. А ти мене не боїшся? Зовсім не боїшся?». Сміється хлопець: «А чого тебе боятися? Ти ж мала ще. Тільки замурзана і кіски смішні у тебе».

І справді смішні. Сміються Мана із хлопцем одне до одного, зупинитися не можуть.

А потім Мана відважилася і запитує: «А що ти таке свистів і про що таке дивне й чудернацьке думав?».

«Як це, що? — дивується хлопець. — Музику я складав подумки. Її і висвистував».

Мана аж вклякла: «Музику? А що це?».

Знову хлопець дивується: «Ти що, з дуба впала? Музики ніколи не чула? Ти ж сама на дудочці музику висвистувала. Та таку гарну, що я такої не чув ніколи. Геть зачарувала».

Мана стоїть зачудована, пищика в руці тримає і сама собі не вірить: «І справді, з дуба впала. То це я, виявляється, музику в голові у хлопця чула?!».

А хто винуватий, що раніше через ліс такі люди ходили, які музики в голові не мали ніколи, — все про гроші, про заздрість та про розбій думали?! А воно, виявляється, музику думати краще, ніж у хащі заманювати, та й грати краще і веселіше, ніж насміхатися над блукачами в лісі.

Навіть якщо від музики плакати іноді доводиться. Бо то душа називається.

І в Мани душа, виявляється, є. Тільки її розбудити треба було. Пожаліти, по голівці погладити, глицю з волосся вибрати, просто всміхнутися.

Тільки вмивати не треба — замурзана Мана краще серед лісу виглядає. Природніше.

Отож, коли побачите десь на базарі чи в шинку хлопця, що грає музику предивну, ту, що за душу хапає або до танцю заманює, — то пошукайте уважно — десь там поруч у натовпі дівчинка замурзана стоїть із кісками смішними, бублика їсть й іноді на пищику хлопцеві підіграє.

А він до неї підморгує й усміхається по-доброму.

І не кажіть, що я вгадав чи підлаштував. Я добре знаю, звідкіля музика хороша береться. Із душі, сліз і добра. Ну, і ще від бубликів.

Бам казочка, а мені бубликів в'язочка!

Про село Левадне, волю Козацьку і чотири станкові кутки

Будь-яке порядне село в Україні мусить мати чотири кутки. Один — той, що над річкою, другий — де дівчата, третій — де парубки, а четвертий — там, де піп живе.

Ну, буває, що перший куток — на якому дід Микита, другий — той, що хата кривої Ганьки, третій — там, де піп живе, а вже аж четвертий — з парубками.

Парубки мусять бути в кожному селі. Як парубків нема, то й села нема. Бо хто буде в селі коней пасти й поле з батьком орати? Хто буде бешкетувати й битися? Хто буде танці й вечорниці влаштовувати? Отож-бо.

А як танці й вечорниці під бубон із гармошкою, то тут-таки і дівчата, як гриби з-під землі, вродяться. А тут уже і жарти, і зальоти, і пісні над річкою. А далі весілля, діти, баби з дідами — і нове село з чотирма кутками утворюється.

І тільки Легедзине якесь неправильне було. Не те щоб зовсім, але просто один куток у ньому весь час переїздив. Ну, не прямо переїздив, але весь час змінювався. Три кутки, як і годиться, — один куток кривої Ганьки, другий — де піп живе, третій — де дід Чабанюк щороку нову хату ставить. А четвертий щонеділі в іншому місці буває і по іншому називається. Один раз — Василівка, другий — Олексіївка, третій — Дмитрівка, а четвертий — Федорівка.

А все тому, що жили в селі чотири хлопці-шибайголови. Як кажуть, де не посій, там вродить. Ото вже бешкету виробляли, ото вже верховодили! Це про них співають:

У неділю світлий день
Ідем гуляти на весь день!
Та вкрадемо порося,
Та прославімося!

Як Василь якого бешкету наробить, то його куток головний у селі. Як Олексій прославиться на вечорницях, то його куток. Як Дмитро щось зламає, то його Дмитрівка головна на вулиці. А вже як Федір до справи візьметься, то точно Федорівка старостує на Легедзиному.

Ще з дитинства повелося в них, що хлопці сперечалися, хто з них кращий парубок і бідовий козак. Бувало, і билися, але ніхто гору не міг взяти. Так і мінялися кутки в селі. У кожного з чотирьох якийсь хист особливий був: Василя до вогню тягнуло — ніби само собою все у нього загоралося. Лиш кресне кресалом разок — то наймокріші дрова палають, аж іскри летять. Тож по-вуличному його так і звали Палієм. За Олексієм вітри, ніби на мотузочку, ходили — як засвище, то звідки той вітер і береться? Вітрякам крила крутить і стріхи кошлатить. То Олексія Вітрогоном на вулиці охрестили. Дмитро все з води не вилазить, як видра, плаває і рибу руками ловить. А як сорочку на полі скине, то чекай дощу. По вуличному Вариводою кликали. Ну а Федір — той до землі і каменю здатний. Криниці та рови сам копає, як ціла артіль, а камені хоч цілі вергає, хоч на друзки розбиває з одного удару. То вже інакше як Вернигора його і не назвати. Росли хлопці батькам на радість, а селу на користь. Пора вже і своє хазяйство заводити, землю орати, хліб ростити.

Та не так сталося, як гадалося. Війна розпочалася. Ніхто нікого не питав, ніхто нічого не знав, але забрили хлопців у солдати і погнали на германський фронт у окопах воювати за царя-батюшку і Росію-матушку. Хоча яка там «матушка» — мачуха лиха та недобра.

Воювали парубки наші героїськи — від бою не ховалися, військової справи навчалися, рушницями і кулеметами орудували вміло. А воно так з роду-віку в українців заведено: як поле орати — то зранку до ночі, як дівчину кохати — то звечора до рання, а як воювати — то допоки ворога в пень не втяти.

Довго та війна клята тяглася-волочилася, але всьому свій кінець настає. Нарешті хлопці наші живі та здорові додому повернулися. На чистій воді, на ясній зорі. Ні шабля, ні куля їх не взяла, нагороди-хрести на грудях відзвонюють, картузи набакир заломлені, вуса догори закручені, підківки на каблуках брязкають, дорожню пилюку догори здіймають!

Саме час жити починати! І земля своя, і руки працьовиті, і дівчат вистачає — вибирай, одружуйся, хату будуй, дітей народжуй!

Та прийшла біда люта-страшна звідки не чекали. З півночі військо посунуло на Україну. Ті, що братами звалися, друзями величалися, разом від панів і царів страждали, та виявилися ворогами лютими й підлими. Як чорна хмара, військо більшовицьке суне з Росії, рушницями і шаблями їжачиться, кулями землю засіває, українські села і міста захоплює, українців грабує-убиває. Кіннота ворожа поля, як сарана, криє, як воші по кожуху, розлазяться комісари по Україні.

Жодне село чи місто встояти не може перед тою навалою. Бо немає війська в Україні. Розпустили військо українське по домівках. Поздавали зброю хлопці чубаті, до батьків і дружин порозходилися з полків бойових. Усі раділи, що війна нарешті скінчилася, і ніхто і думати не міг, що брати колишні в спину ножа встромлять.

Ось уже і по землі черкаській вороги йдуть. Скоро і до Легедзиноного доберуться.

Зійшлися серед села люди, розмовляють, як від ворога оборонитися, та все на хлопців наших бравих поглядають, на них одних надію мають. А Палій, Вітрогон, Варивода та Вернигора раду тримають поміж собою. Думають, що робити і як село врятувати. Нічого вигадати не можуть.

І вирішили до мудрих людей сходити, поради спитати.

Спершу до попа пішли. Панотець вислухав і порадив на Бога уповати і молитися — то, може, і омине біда стороною. А як не омине, то це значить, за гріхи така покара буде.

Почухали хлопці голови і посунули до кривої Ганьки на куток за порадою. Ганька побідкалася, поохкала і порадила скоритися ворогам, шию нагнути і терпіти, бо, видно, доля така воляча в українців — усе під ярмом чужинським ходити.

Плюнули хлопці на таку пораду і пішли наостанок діда Чабанюка вислухати. А дід Чабанюк, дарма, що оселедця козацького не носив і сорочку мав просту засмальцьовану, але себе справжнім козаком вважав і казав, що вишиванка у кожного козака-українця попід шкірою вишита і назовні візерунками виходить, коли ворог козакові груди шаблею січе. Нічого дід Чабанюк не боявся. Лише свої баби Людмили трохи побоювався, бо вона йому люльку палити не дозволяла, тютюн відбирала і за ту справу сварила дуже.

Прийшли парубки наші до діда й поради питають. Дід одного з хлопців на воротях поставив, щоб той за стежкою слідкував — чи не йде баба з лавки часом. А сам обтеребив лушпайки сухі з цибулі в папірця, ловку цигарку без тютюну скрутив і засмалив, димом закутався.

Подумав і каже: «Не годиться нам під ворога лягати і йому коритися. Так і землю свою втратимо, і рід наш занепастимо. Краще померти в бою, аніж жити у рабстві. Богу молитися добре і правильно, але знайте, що крім себе нема на кого розраховувати. Як самі себе не захищатимете, то ніхто не допоможе. Ворога треба бити, гнати і нічого не боятися. Погляньте на себе і на таланти, якими вас від народження наділено. Кожен з вас сильний по-своєму, але все життя ви один з одним силою міряєтесь, один з одним не миритесь. Як поєднаєте силу свою разом, тоді ніхто з вами справитись не зможе! Тож придумайте як силу вашу в одне заплести-скрутити».

Подякували хлопці за пораду й пішли думати, як же поєднати силу вогняну і вітряну, камінну і водяну разом.

Усю ніч на майдані сільському сиділи, щось у пилюці малювали і прикидували. А на ранок пішли на свій куток і вчотирьох за день кузню

збудували. Закрилися в кузні, і давай клепати! Бо де ще сила вогню, води, вітру і землі поєднується, як не в кузні?

Палій вогонь палить, Вітрогон міхами роздмухує, Вернигора вугілля кам'яне і залізо підкидає, а Варивода у воді сталь гартує. А кують і майструють разом — стукіт, грім, дзвін по всьому селу йде. Селяни під кузнею щодня збираються — чекають, що з того вийде.

І ось на третій день хлопці з кузні виходять і роботу свою витягують. Дивляться селяни і чудуються — сотні борон залізних із зубцями гартованими хлопці викували. І коли тільки встигли? Ну й наостанок викотили чотири кулемети великі на коліщатках. Самі змайстрували — кожен на свій смак, але усі до бою годяться.

А вороння чорне вже обрій закриває, навалу ворожу провіщає. От-от до села кіннота більшовицька докотиться.

Хлопці-ковалі-отамани наші швиденько парубків і дядьків сільських зібрали і наказали борони кругом села викласти так, щоб зубці догори стирчали і щоб жодного проходу між боронами не було. А самі по чотирьох кутках села влаштувалися і кулемети свої до бою налаштували. А поруч селяни із косами й ціпами примостилися. Хто що мав — те до бою і приготував.

Коли це з-поза лісу військо московитське-більшовицьке вирвалося — коні тупотять, копитами грудки розкидають, піну з вуздечок розбризкують. Шаблі на сонці блищать, очі люті з-під кашкетів виглядають. Із чотирьох боків лави ворожі летять. Страшно, аж у грудях заходиться, ноги тікати просяться, на коліна впасти перед силою такою хочеться. Та хлопці наші страху не піддаються і жартами селян підбадьорюють. А кому й потиличника дадуть — щоб не боявся і лаву тримав.

Котиться хвиля чорна ворожа, от-от змете легедзян і село затопить. А там уже вогонь і розстріли почнуться. Здається, нема рятунку і кінець Легедзиному настав.

Коли це заіржали коні, крик до неба здійнявся — наскочили копита на вістряки боронові. Жала гартовані наскрізь пробивають, коней і вершників на землю кидають. Інші їх топчуть і згори падають. А як військо вороже в купу збилося, то заговорили кулемети з Легедзинового. З чотирьох кутків луплять. Від попового кутка — як вогнем шмаляє, від

кривої Ганьки — як ураганом косить, від діда Чабанюка — як каменюками зносить, а з четвертого кутка, безіменного, ніби дощем січе.

А тут і селяни кинулися ворогів добивати — хто ціпом, хто голоблею, хто шаблею, а хто й кулаками. Не витримали вороги, тікати почали. Шляхами і ярами, балками й очеретами, стежками і дорогами. Коней та зброю покидали, чоботи свої діряві і кашкети шкіряні погубили. Так і відбилися хлопці наші легедзинські від навали страшної ворожої.

Піднялася земля наша —
Скільки років, стала!
Знов воскресла й полетіла
Козацька слава!

Отож в ті часи буремні армія московська більшовицька не змогла завоювати тільки Польщу і село Легедзине.

А в селі Легедзиному пам'ятник стоїть тим героям — на чотири сторони світу боронами наїжачився, щоб нагадувало всім, що українці — мирні люди, землю орють і хліб ростять, але коли ворог нападає, то знищать його, в цю ж землю закопають і заборонують гарненько. Щоб і сліда ворожого не залишилося, тільки б пшениця золота росла і волошки сині цвіли.

Бо той народ, який армію свою підтримує, зброю в руках міцно тримає, смерті не боїться, перед небезпекою єднається і сварки забуває, такий народ перемогти і здолати неможливо нікому.

Хай яке загарбник військо має незліченне, зброї силу-силенну і нахабства злого неміряно, але проти хоробрості та честі козацької не втримається. Бо він за чуже воює, а ми — за свою свободу, землю і дітей наших.

З тобою, Іроде поганий, землею і водою битися будемо, вітром і вогнем воювати! Не страшно нам загинути, а страшно перед ворогом скоритися. Тож не буде такого на землі нашій українській віднині довіку! В бою маємо надію на Бога і чотири станкові кулемети! Бо рабів до Раю не пускають!

Браття, зброю діставай — ще вона нам знадобиться!
За Україну, рідний край разом ми підемо битися!
Був Хохол ти малорос — спань своїй землі хазяїн,
До повстанців приставай, не роби цїха, як каїн!
Ой ти степ широкий, ой ти єр глибокий!
Тайдамацька правдонька — горноземна малінька!

(у казці використано пісні гурту «Вертеп» з Дніпра)

Про купця Павелка, загарований замок і горне серце

От якби запитали у людей, хто найщасливіший на світі, то всі б сказали, що це купець Павелко. І справді, у всьому місті не було багатшої людини: і будинок височезний із каменю мурований, і одежа шовкова, і коні у стайні найкращі, і склепи товаром забиті. А червінців золотих у скринях в нього було стільки, що, мабуть, і порахувати не можна.

Баба Лемериха крадькома розказувала, що гроші у Павелка на столах і лавках купами валяються і що їх там по підлозі ногами підкидають. Щоправда, їй ніхто не вірив, бо звідкіля простій базарній бабі було ту чудасію побачити, а все-таки диму без вогню не буває.

Перекупки на торговищі говорили, що Павелко міг навіть зі звичайної пилюки золото зробити. Такий уже вдатний він був до торгівлі і комерції, що завжди із прибутком залишався, ніколи вигоди своєї не впускав, а інші купці йому тільки заздрили.

Здавалося б, живи і радій, гуляй і веселися, але біда в тому, що Павелко був зовсім відлюдькуватим. Ніколи ні з ким не розмовляв, ніколи у шинок не заглядав, ніколи в гості нікого не запрошував і сам ні до кого не ходив. На свята й гулянки навіть не потикався, ні з ким не дружив і не зустрічався. А до дівчат і молодиць щоб заглянути коли — крий Боже! Хоч вони всі аж зі спідниць ладні були вискочити, щоб із таким багатієм позалицятися.

Навіть слуг Павелко не тримав і кухаря не мав. Тільки прикажчиків до товару у склепах наймав і конюха до конюшні. Але й ті його дуже зрідка бачили. Лише одна старенька бабуса Павелка доглядала-обходила. Він у неї на руках виріс, як сиротою лишився ще малим. Тому була вона йому замість матері і замість батька. А як її не стало, то він сам залишився.

Павелко з дитинства біди і нестатків зазнав, тому сам до розуму дійшов і сам багатства добився. Ніхто йому не допоміг нічим у житті, тож він нікому дякувати не мав. Усе сам і сам. І ті гроші великі йому ніби ні до чого були. Теж самі приходили. Витрачати їх він не витрачав, бо нічого йому не хотілося і нічого не приваблювало. І та одежа шовкова, і ті будинки, і коні йому байдужі були. Якби бабуса не нагадувала, то він би і в латаних штанях ходив, бо його те зовсім не обходило. А тепер і нагадати було нікому. Вся радість у нього була в товарах, в паперах і розрахунках, в числах і в удачі торговій. Хоч і молодий, і статний, і красивий, а весь час сидить за конторкою і при свічці в книжках торгових прибутки й видатки записує. Або ще коли валку з товаром відправить і мішки перерахує. Ото й усе.

Так і жив найбагатший і найщасливіший купець Павелко, а для чого жив — і сам не знав. Але одного разу все змінилося.

Дізнався якось Павелко від переїжджих торговців, що у сусідньому місті буде велике свято і ярмарок. Усе панство вельможне туди збирається на бенкети і гулянки. Поганим був би купцем Павелко, якби своєї вигоди не зрозумів.

Швиденько скупив усі бочки з дорогим заморським вином, щоб перепродати їх на ярмарку за великі гроші. Саме ходовий товар для панів на бенкетах, адже всі знають, що на бенкеті їсти не обов'язково, але

вином залитися мусиш. Бо інакше який ти пан, коли тверезий і в тарелі з індіком в підливці не лежиш? Перша заповідь у шляхти вельможної: хоч штани згуби, а чарку з рук не випускай.

Тому товар ходовий, а часу мало — треба до ярмарку встигнути. Павелко навантажив бочками воза, коня доброго запряг і виїхав. Та доки збирався, то вже вечоріти стало. А віз важкий — швидко не поїдеш. Треба якось поспішати, а дорога неблизька.

І вирішив Павелко через ліс поїхати напрямки — там стежина була коротша. По ній рідко хто їздив, бо якось боязно було, але комерція річ серйозна, і тут уже не до страху.

Їхав Павелко через хащі, крутився по тій стежці і не зоглядівся, як заблукав у лісі. Вже й не радий, що поїхав, назад повернув, але ще більше заплутав. Увесь день проблукав, кінь натомився, та й вечір настав. Хіба вже на той ярмарок добиратися, тут уже десь нічліг шукати треба, бо ніч непевна — розбійники й вовки не дрімають.

Коли це аж у сутінках виїхав Павелко на велику галявину між дубами, а на тій галявині старовинний замок стоїть. Щоправда, від того замку лише руїни zostалися — вежа розвалена і хлів із дахом дірявим та воротами розбитими. А від муру лише каміння розкидане і цегла потовчена. Та Павелко і тому зрадів — усе-таки прихисток на ніч. Завів воза у хлів, коня розпряг, вівса йому насипав у торбу, ворота на місце якось приладнав, а сам на купі старого сіна вклався спати. Наморився, тому одразу міцно заснув.

А серед ночі Павелко прокинувся і бачить, що через щілини у хлів світло ллється, чути шум і голоси. Раптом ворота впали й у хлів зайшли двоє вояк в обладунках із мечами та списами, і одразу до Павелка. Схопили його за барки і грізно запитують: хто він, і що тут робить?

Павелко з переляку ледве язиком соває і розказує, що він купець, що вино в бочках везе...

Тут-таки вояки подобрішали, заусміхалися приязно і кажуть, що вино вони вже й забули, коли куштували, і чи не буде пан купець такий ласкавий, щоб їх пригостити.

Павелко від страху ладен був не тільки пригостити, але й цілу бочку подарувати на пробу. Або і дві. Вояки списи й мечі покидали, а бочки покотили до виходу. Павелко за ними пішов подивитися, що там за чудасія надворі. Із хліва вийшов і остовпів...

Стоїть перед ним замок цілий-цілісінький: і мури високі, і двір великий, каменем вимощений, і вежа височенна з годинником під дахом гонтовим. Серед двору стіл довжелезний стоїть із тарелями й келихами. Коло столу трон стоїть порожній, коштовностями прикрашений. А за столом повнісінько людей сидить і бенкетує. На стінах смолоскипи горять, а перед бенкетниками музиканти грають, акробати жонглюють і блазні різні штуки смішні показують, а пани й панянки парами у танці кружляють. Павелко про таке тільки у книжках про стародавні часи читав. Очі протер, ущипнув себе, — ні, таки не сниться йому замок із гостями, акробатами й музикою. Увечері руїни були, а вночі все цілісіньке. Чудеса, та й годі!

Вояки бочки з вином до столу прикотили, дно вибили і давай усіх пригощати. Бенкетники позбігалися, кожен свого келиха наповнює, випиває і прицьмокує від насолоди. Добре вино Павелко привіз.

Вояки Павелка за стіл провели, зі стільця якусь жінку стару зіпхнули і припрошують на її місце сідати. А Павелкові жаль стало стареньку. Згадав він свою бабусю, яка вона добра і хороша була. Нахилився до старенької, підняв і назад на стільчик посадив, а сам поруч на колодочці примостився. А гості всі далі п'ють, їдять та веселяться. На столах усякі наїдки горою лежать, пахнуть смачно — аж слинка котиться. Павелко хотів і собі щось до рота вкинути, але раптом бабуса поруч прошепотіла, щоб він нічого тут не брав і не їв. Павелкові неспокійно стало. Огледівся довкола — і зовсім злякався. Люди якісь дивні навколо: вбрані чудернацько, всі по-різному, ніби з давніх-давен деякі або з інших країв далеких. Між тими людьми на стільчиках де-не-де камені стояли різнокольорові, ніби люди, а всі ніби не помічали того. Сміються собі, жартують, але якось невесело, ніби з примусу.

І чим ближче до півночі, тим за столом тихіше й сумніше стає. Ось уже і музика стихла, і акробати з блазнями на землю посідали. Танці скінчилися, пари повклякали, голови похиливши. Усі за столом замовкли

й на годинник, що на вежі, втупилися. Ось стрілочка все ближче до півночі підходить, усе ближче...

Настала північ: дзвін залунав і у вежі двері відчинилися. І вийшов із дверей високий кістяк у лахмітті, з волоссям зотлілим і короною на черепі. У руках — золотий келих і довга золота голка. А на шиї в кістяка на ланцюжку золотому висить камінь, як кулак завбільшки. Чорний-чорний, як нічка темна, аж морок довкола нього збирається.

Павелко заціпенів від жаху, аж поворухнутися боїться.

Став кістяк довкола столу шкутильгати, до кожного гостя підходити. А всякий йому руку простягає. Кістяк голочкою коле і в кожного кілька краплин крові у келих золотий збирає. Потроху келих той наповнюється. Ось уже кістяк і до Павелка підходить, а той зіщулився й руками затулився, але кістяк його не помітив і повз нього пройшов. Бабуся теж руку свою простягнула кістякові. Він її вколов, а там лише однісінька краплинка крові викотилася. Щойно у келих впала, бабуся на камінь кольоровий обернулася — на стільчику стоїть, як і решта. А келих наповнився по вінця.

Тоді кістяк із келиха пити почав. Як усе випив — перетворився на струнку молоду жінку у вбранні королівському, з довгим чорним волоссям і лицем прекрасним. Тільки камінь чорний так і залишився на ланцюжку висіти й морок розносити.

Сіла королівна на трон, гостей поглядом обвела. І раптом Павелка помітила, здивувалася дуже і каже: «А чому це ти, гостю дороженький, нічого не їв і не пив у мене в гостині? Звідки ти знав, що я тебе тоді помітити не зможу?».

Павелко сказав, що не зголоднів, що він купець і поганого нікому не бажає, тому вранці поїде собі і нікому про цей замок не скаже.

Королівна вислухала його, а потім говорить: «Із цього замку ніхто ще не виїхав, і ти не поїдеш. Тут і помреш. Немає сил у людей проти чарів моїх. Коли хтось чогось скуштує з мого столу — навіки служити залишається і мені життя своє по краплині віддає. А як усе віддасть, то на камінь обертається. Є лише одна можливість тобі врятуватися від долі цієї. Скажи мені, Павелку, чи ти в житті своєму любив когось?».

Павелко й каже, що ніколи нікого не любив, бо все не до того було. Зраділа королівна: «Давно я на такого, як ти, чекала! Ти молодий, гарний і нікого ще не любив. А я хоч і живу вічно, але ніколи любові не відчувала. Тому пропоную тобі вибір. Або станеш таким, як усі тут, які в цей замок заїхали. Щодня по краплині кров свою віддаватимеш і житимеш у цьому замку багато років, доки кров не скінчиться. Або полюби мене, стань мені чоловіком, і разом житимемо і правитимемо!».

Павелко розумником був, тож вирішив перехитрувати страховисько. Подумав добре і каже: «Ти дуже красива і мені сподобалася. Та й жити вічно теж ніби непогано. Тільки ось одна біда — я купець, тому честь купецьку маю і слово тримаю. А у мене борги і зобов'язання перед іншими купцями є. Тож відпусти мене додому, щоб я справи свої боргові владнав, а до тебе за тиждень повернуся. Тоді і скажу своє рішення».

Засміялася королівна: «Ох і хитрий ти, Павелку! Думаєш, я так просто тебе відпущу? Треба тобі справи свої владнати? Добре. Домовилися. Поїдеш завтра додому. Але щоб ти напевне повернувся, я одну річ зроблю: заберу у тебе серце живе, а натомість дам тобі своє мертве. Як за тиждень не повернешся, то й сам неживий будеш». Підійшла королівна до Павелка, а він заляк і з місця зрушити не може. Простягла королівна руку з нігтями довгими і витягла з його грудей серце живе червоне, а натомість на шию йому надягла той камінь чорний, який у неї на ланцюжку теліпався. Павелкове серце рубіном червоним засяяло, вона його на інший ланцюжок причепила і собі на груди повісила.

Замакітрилося все перед Павелком, упав він на землю і світ йому померк.

Зранку розплющив очі — у хліві на сіні лежить. Замку немає, а самі руїни, як і вчора були. Зітхнув Павелко, здалося, що сон страшний бачив, але дивиться — на шиї ланцюжок золотий висить, а на ньому камінь чорний, як кулак завбільшки. Чорний-чорний, як нічка темна, аж морок довкола нього збирається. І ніби тягар важезний на плечах повис, відчув, що життя з тіла наче кудись поділося і ніби нічого попереду вже немає у Павелка.

Зрозумів він, що то не сон був. Покинув воза й бочки, на коня скочив і помчав додому. Як із лісу вибрався, не пам'ятав. Одразу до лікарів кинувся. Але ніхто йому допомогти не міг, бо навіть не вірили, що такі

дива на світі бувають. І в місті, і на базарі не вірив ніхто. А серця в грудях у Павелка немає, тільки камінь чорний на ланцюжку пульсує. І тягар донизу нагинає, душу гнітить. Коли це одна бабуса на базарі згадала, що за містом на горі жив колись чи то знахар, чи то мудрець якийсь, що всякі дива умів робити, ще як вона дівкою була. Чи ще живий?

Вигнався Павелко на ту скелю і знайшов дім камінний, мохом порослий, і того знахаря сивобородого, що в тому домі жив. Вислухав його дід і подивувався. Далі надовго у книгах зарився, щось там вичитував. А потім каже: «Велике то зло і велике чарівництво. Не знаю я, чи допоможу. Приходь до мене за тиждень. Тільки заплатиш мені всім золотом своїм. Як менше десяти мішків буде, то й не приходь».

Хіба ж за життя золота шкода? Погодився купець. Тільки як йому жити далі, коли усього один тиждень лишився життя того? Згадав Павелко, що нічого за своє життя він не бачив і нічому не радів, навіть згадати немає чого, — тільки папери, гроші, розрахунки. І сумно йому стало, що даремно літа пройшли.

Повернувся купець додому, жменю талярів у кишеню взяв і до міста подався. Тут уже він день і ніч у шинку пив-гуляв, пісень горлав, побився з кимось — сам синців отримав і комусь теж наставив, усяких наїдків-напитків скуштував, із дівчатами і молодицями повеселився. Навіть про той тягар на душі трошки забув. І вдень, і вночі не втихав. З різними кумпаніями дружбу завів. І що там іще виробляв, то й не згадаєш. Ціле місто ходором ходило через його веселощі останні. Словом, життя скуштував. І зрозумів Павелко, як то добре і весело жити. Шкода, що мало йому залишилося. Тож веселився наостанок так, щоб надолужити за тиждень усе те, що пропустив за роки. А камінь чорний на ланцюжку все швидше і швидше з кожним днем пульсує й мороком виграє.

В останній день зранку навантажив золото у десять мішків і поїхав до знахаря. Перерахував дід мішки, на зуб червінці спробував. А потім дістає маленьку кришталеву скляночку, в якій крапелька зілля смарагдовим світлом переливається. Каже знахар Павелкові: «Ось, тримай. Страшна це і сильна отрута. З чого я її зварив, тобі знати не треба. Цієї краплі вистачить, щоб убити чорне серце королівни, — той камінь, що ти на шиї

маєш. Крапнеш цим зіллям на той камінь — він і розпадеться на друзки! Тільки так визволишся з-під її влади». Віддав дід скляночку, у хату свою із золотом зайшов і дверима хряснув.

І добра порада, а користі з неї немає. Як серце чорне розтрошиш, то тут же й сам загинеш. Немає іншої ради, треба до замку зачарованого їхати, щоб своє серце повернути.

Павелко за день справи свої до ладу привів, із усіма боргами розраховався, з усіма попрощався.

Їде тією самою стежиною в ліс, може, востаннє на небо і сонце поглядає. А камінь чорний на грудях аж стукотить. Надвечір добрався до тих руїн, сів під дубом і чекає. Незчувся, як заснув.

Прокинувся серед ночі — знову цілий стоїть замок, світлом від смолоскипів палає, музики грають, акробати і блазні штуки показують, пари у танці кружляють, гості чудернацькі за столом бенкетують, а камені кольорові на стільцях похитуються.

І чим ближче до півночі, тим за столом знову тихіше й сумніше стає. Знову музика стихла й акробати з блазнями на землю посідали. Знову танці скінчилися, а пари повклякали, голови похиливши. Знову всі за столом замовкли і на годинник на вежі дивляться.

А як опівночі годинник забив дзвонами, то із вежі знову кістяк у лахмітті із короною на голові вийшов із келихом і голкою золотими. Тільки на грудях у нього червоний камінь на ланцюжку палає, світлом миготить. То живе Павелкове серце пульсує. Щоб не так пекло гарячим від нього — кістяк його ганчірками замотав, але світло і жар через ганчір'я пробивається.

Знову кістяк стіл обійшов, у всіх крові в келих вточив. Випив — і знову королівна на троні сидить, красою неземною засліплює. Камінь червоний на грудях на ланцюжку висить, із ганчірки просвічує та живим жаром пашить. Морщиться королівна від того, але терпить.

Павелко наперед вийшов і королівні вклонився.

Побачила вона його, усміхнулася переможно: «А що, повернувся? Куди ж ти тепер від мене подінешся?! Кажи, що вирішив!».

Ще раз вклонився Павелко королівні і говорить: «Згоден я стати чоловіком твоїм і вічно в цьому замку з тобою правити. Сподобалася ти

мені, бо кращої жінки на світі я не зустрічав. Але щоб я зміг полюбити тебе, поверни мені моє серце. Бо без серця любові не буває». А сам в кулаці скляночку стискає.

Зраділа королівна і наказала музикам грати, а гостям веселитися й танцювати, бо зараз вона весілля справляти буде із купцем молодим і пізнає, що таке любов. Підійшла до Павелка і в груди йому серце живе вклала. Як зі сну страшного пробудився Павелко: зітхнув легко, тягар із себе скинув і життя в собі знову відчув.

А королівна уважно йому в очі заглядає, любов там знайти пробує, а тим часом за своїм серцем чорним руку простягує. Павелко помаленьку ланцюжка з шиї зняв, а в кулаці скляночку крадькома відкрив. Щойно приготувався зіллям зеленим на камінь хлюпнути, коли дивиться — на камені чорному маленька іскорка червона тліє. Маленька, але жива і яскрава, — то серце чорне камінне крихту життя у собі зберегло і від того, що на грудях у Павелка побувало, відігрілося від тепла його, з ним радості зазнало, тому пробудилося, як змерзлий горобчик взимку.

Опустилася рука зі скляночкою в Павелка. Живе серце в грудях замлоїло. Подумав він: а чи має право вирішувати, кому жити, а кому ні? Скільки був — ніхто добром не згадає, нікому щастя не подарував, не любив нікого. Хто він такий, щоб чуже життя забирати? Не зміг іскорку червону убити. Так і віддав камінь чорний із іскоркою живою королівні.

Та ланцюжок собі на шию надягла, камінь чорний погладила. І раптом мала іскорка розгорятися почала, збільшуватися. Уже чверть каменя палає, третина, половина! Ось уже весь камінь загорівся світлом червоним яскравим! Не хоче серце ожиле, теплом пробуджене й добром зігрите, знову помирати!

Кричить королівна, серце загасити пробує, одежею багатою закрити хоче, та все яскравіше і сильніше горить воно живе й червоне. Полум'я королівну з ніг до голови вкрило, і в ньому кістяк у короні корчиться й на попіл згоряє. Догорів вогонь, щез кістяк, а камінь червоний жаром розпався. І все раптом змінилося.

Посипалися камені з муру високого, вежа з годинником розвалилася, гості як зі сну пробудилися — одне на одного дивляться й дивуються,

як сюди потрапили і що тут роблять. А камені різнокольорові знову на людей обернулися. І бабуса на стільчику сидить, на Павелка дивиться.

Павелко людей зібрав, розказав, що тут було і як, а потім із лісу до міста вивів. Допоміг усім, кого треба — додому відправив, кому грошима допоміг, а бабусю у себе залишив.

Відтоді, як запитаєте, хто найщасливіша людина у світі, то всі так і скажуть: то купець Павелко — найвеселіший і найдобріший чоловік.

І не тому, що він багатий і не жадібний. Не тому, що удачу купецьку за хвіст тримає. І навіть не тому, що тисячі друзів по всьому світі має, які його люблять і шанують. А тому, що серце має добре і гаряче.

Про фортецю Відень, Козака Семирубко, Чорного Мхестарх і дві Козацький

На острові Хортиця, на славній Січі Запорізькій, жив у Корсунському курені козак Степан. Не простий козак був. Хоч, може, і простий. Долю козацьку мав, як і всі. Змалечку січового життя зазнав, джурою вибув, у боях і походах кров проливав, козацьку кашу їв, звичаї козацькі знав і шанував. Степ батьком величав, а Січ — матір'ю. Коня свого вороного братом кликав, а шаблю-домаху — сестрою рідною. Втім, він дві сестри мав, тому й непростий козак був, що двома шаблями одночасно рубав. Дві гострі криві шаблі-близнючки із дамаської тонкої сталі у нього були. Не так, як усі, не на поясі, а за спиною їх носив. Так, щоб руків'я

з-за плечей виглядали. Як ускочить у гущу ворогів, як вихопить із-поза спини своїх сестричок, як закрутить ними — то панцирі і щити навколо розсічені літають. Як іде козак через бойовисько, то за ним вулиця розчищена серед ворогів лишається. А вже в ту вулицю братчики січові зі списками й мушкетами вливаються — військо вороже навпіл розсікають і по частинах шматують.

Так козак вертів своїми шаблями з двох рук, що навіть кулі ворожі на половинки розсікав і жодна до нього долетіти не могла.

Дивувалися козаки такій вправності незвичайній і все допитувалися у Степана, як це йому така чудасія вдається.

А Степан сміявся і відбріхувався, що колись ці шаблі у чорта в карти виграв. А чорт зі злості в ці шаблі душу Степанову закував. І тому в шаблях цих думки його живуть. А що швидше думки буває? Ти тільки конем намірився до Києва їхати, а думка твоя вже там — у шинку на Подолі пиво п'є і до шинкарочки Оксани підморгує.

Не було нічого швидшого за шаблі в руках Степанових. Отож, за майстерність його бойову назвали його на Січі Степаном Семируким.

Добре Семирукому на світі велося. Але одного дня прискакав на Січ посланець від короля польського. Закликав король козаків рушати на допомогу війську християнському, що боронило фортецю Відень від нападу турецького.

Сам османський візир Чорний Мустафа прийшов, щоб захопити Відень і всю Європу. Ніколи поразки Мустафа не знав, усі битви вигравав. І яничар своїх хоробрих із гарматами та іншого війська турецького сто п'ятдесят тисяч привів із собою!

А в австрійського цісаря вояків усього двадцять тисяч, та у короля польського двадцять сім, тож без козаків українських ніяк не обійтися.

Ну, козакам до бою збиратися — тільки підперезатися. Помчали братчики січові на допомогу, Відень із біди визволяти. Ну і Семирукий із товариством на коні своєму баскому.

Під Краковом австрійські війська списами наїжачилися, перами павичевими і страусячими прикрасилися. Польські лицарі червоними плащами майорять і крилами гусарськими шелестять.

А тут і козаки наспіли. Хоч і не в шовки вбрані, зате зброя блищить і чуби козацькі на вітрі в'ються.

Рушило військо європейське християнське маршем швидким на Відень. І вдень, і вночі поспішають, на ходу сухарі їдять і воду п'ють. Тільки на якусь годинку спиняються, щоб коні спочили та воїни подрімали. Через річки і гори перебираються, через густий ліс продираються.

Ось і гора Кахленберг серед лісу. З неї весь Відень видно. Відень — то просто, бо на березі річки Віденки стоїть. Колись люди з нашої України туди прийшли і річку назвали Віденкою, бо вода все відає і все знає, що на світі робиться. Там і місто заснували. Тож козаки не за чужим прийшли — своє визволяти мають.

Видно з гори мури фортечні, шпилі церков і костьолів, гармати на стінах і пожежі в місті.

Видно з гори і табір турецький довкола: вози, гарби, верблюди, табуни кінські, стада волів та отари овець. Намети яничарські струнками рядами довкола Відня стоять, гармати турецькі ревуть, ядра в небі літають.

Видно з гори, що захисників у Відні мало залишилося, і сили їхні тануть щохвилини. Нема часу війську відпочивати, бо ось-ось Відень впаде. Атакувати турків треба негайно!

Засурмили труби, забили тулумбаси і валом сталевим військо австрійське, польське та козацьке з гори ринуло, із лісу викотилось і на турків помчало.

Коні іржуть, копита в землю громом лупають, шаблі дзвенять, прапорці на списках тріпочуть — зараз розлетяться яничари від удару кінноти сталевої лицарської, як листя від урагану розлітається!

Забігали турки, заалалакали, заметушилися, врозтіч кинулися, гармати покидавши і ятагани погубивши. Наша бере! Переможний крик із тисяч горлянок до неба здійнявся, до мурів віденських докотився, надію і радість захисникам приніс.

Та що це?! Раптом вихопився на жеребцеві вороному проти лавини лицарської вершник у тюрбані білому і з шаблею кривою в руці. Це сам візир Чорний Мустафа один-однісінький проти всього війська став.

Недарма ж він ніколи поразок не знав і ніхто його здолати не міг. Бо був він не тільки воїном хоробрим, а і чаклуном могутнім. Шабля його чорна-чорнісінька, золотом цяцькована, силу чарівну мала, і доки вона у його руках була, то міг будь-яке військо сам-один зупинити.

Змахнув він шаблюкою чарівною перед собою навхрест, сталь чорна засвистіла — і час зупинився. Шабля ніби в повітрі розмазалася, димом вкрилася, туманом попливла і вітром повіяла.

Стіна туманна перед візиром піднялася, клубами і пасмами сивими військо християнське накрила. Коні скачуть, пікінери біжать, вози бойові котяться, а з місця не рухаються. А Чорний Мустафа шаблею своєю чорною у повітрі візерунки виписує.

Туман усе щільніше лицарів і воїнів огортає, дихати не дає, тисне і зупиняє. Ось один вклякнув, ось інший. Ось десять, а ось сотня вже стоїть, поворухнутися не може.

Тут уже і яничари оговталися, потроху до гармат повертаються, свої ятагани й списи піднімають і за спиною візира в лави шикуються.

Чорний Мустафа у вуса свої сміється і на коні виграє.

А в цей час із туману вершник вихопився. Лицар могутній австрійський меча важезного дворучного підняв, коня острогами вдарив — до візира летить.

Ось зараз мечем голову Мустафі знесе! Та Мустафа шаблею крутнув — і покотився лицар в один бік, а меч в інший.

Вирвався з туману велетень — крилатий гусар польський. Крила з орлиного пір'я на вітрі туркотять, червоний плащ за спиною лопотить, очі з-під шолома гостро позирають. Наставив гусар списа довжелезного, яким одразу шістьох ворогів у бою наскрізь пробивав, на Чорного Мустафу і ніби вихор помчав.

Ось зараз чаклуна проштрикне і не зупиниться. Так і понесе на списі поперед себе аж до воріт віденських і там припне!

Та знову Мустафа шаблею крутнув — і кінь гусарський повз нього промчав із сідлом порожнім.

А гусар на землі лежить і спис розрубаний поруч.

Усе більше воїнів хоробрих і лицарів могутніх із туману на Чорного Мустафу кидалися, та всі від шаблі його чарівної гинули. Вже цілий вал зі зброї їхньої та коней перед ним утворився.

Кулі до Мустафи не долітають — теж на землю падають.

А візир усе чаклує і військо лицарське в нерухомості тримає.

Ще трошки, і турки гармати розвернуть та по війську вдарять. І тоді точно кінець настане і війську лицарському, і Відню.

Та раптом із туману перевальцем козак виходить. То Степан Семирукий до Мустафи іде. Іде, не поспішає, всміхається і польову квіточку волошку у руці нюхає. А кінь його позаду стьомбає і травичку на ходу поскубує.

Мустафа аж вкляк від подиву, бо такого дива ще не бачив.

Підійшов Семирукий, став перед Чорним Мустафою і поглядом його змряв.

— Ти чого, басурмане, до Відня приперся?! Бешкетуєш тут, порядних людей лякаєш, збитки робиш. Тебе тато не вчив чемним бути?! — грізно Семирукий у візира запитує.

Мустафа від того нахабства навіть слова всі погубив. Поплямкав губами і нарешті проскрипів: «Я ходжу туди, куди хочу, і беру, що хочу! Бо я — лицар найсильніший, брат сонця і місяця, і самого Аллаха слуга вірний! Хто переді мною не схилиться, той без голови буде!».

Засміявся Семирукий і каже: «Козацька потилиця ні перед ким не хилиться. Ти не лицар найсильніший, а блазень найсмішніший! А в Аллаха ти не слуга вірний, а дурень гаптований! Який же ти брат сонця і місяця, коли не можеш головою задницею їжака вбити?».

Скипів Чорний Мустафа, закрутив шаблюкою своєю: «Ну, все, козаче, готуйся до смерті лютої!».

— Ага! Та ти справді дурень! — сміється Семирукий. — Не хвалися, на бій рушаючи, а хвалися, з бою ідучи!

Крутнувся Семирукий, рвонув із-за плечей сестричок дамаських, і давай свої викрутаси навколо Чорного Мустафи виписувати-вимальовувати!

Крешуть шаблі, дзвенять, іскри сиплють.

Два війська навпроти стоять, поворухнутися не можуть.

Уперше в житті Мустафа бійця рівного собі зустрів! Та не рівного, а сильнішого! Із кожним помахом шаблі козацької шматок туману пропадає, сила чаклунська розвіюється.

Хоч і влучив Чорний Мустафа по козакові кілька разів, та й козак Мустафу добренько чирконув раз, удруге, втретє! Кров із ран козацьких цебенить, а він знай витанцьовує танець свій бойовий, та пригейкує, та приказує: «Ой, чи пан, чи пропав! Двічі не вмирати!».

У Семирукого ніби справді сім рук виросло — навколо візира наче стіна сталева утворилася, де там йому шаблею своєю чорною штрикнути, тут би самому живим залишитися!

— Стій, козаче! — закричав візир. — Зупинись, бо ти не знаєш, що тебе чекає! Спробуєш мене перемогти — сам загинеш, бо моя шабля чорна твою силу, життя й душу вип'є і мені передасть!

Закричав і шаблею чарівною затулився.

— Не вип'є, подавиться! — чвиркнув крізь зуби козак. — А душа моя зразу у двох шаблях моїх живе, і хоч одна, а залишиться!

Розмахнувся козак, дзигою крутнувся і рубонув щосили по шаблі чарівній.

Дзенькнула візирева крива чорна домаха золочена і розвалилася на друзки. Грім прогуркотів, блискавка сяйнула, аж земля задвигтіла.

Вихор чорний здійнявся, закрутився кругом себе і всотав чарівний туман сивий, шматки шаблі чорної і візира Мустафу. Загоготів вихор і помчав через ліс за обрій, дерева вікові ламаючи.

Військо лицарське відмерло від чарів, копита дружно лупнули, мечі й палаші дзенькнули, сурми заграли і крик «Слава!» до неба злетів.

Накрила військова хвиля збройна табір турецький, яничарів і гармати і понесла до стін віденських. Козаки попереду летять, шаблями січуть, пістолями і мушкетами гримають. Гусари польські яничар на списи, як мух, нанизують, копитами топчуть. Австрійські і німецькі лицарі мечами вулиці у ворожих рядах прорубують.

Не трималося військо турецьке — побігло щодуху із Відня. Лісами, ярами, шляхами, полями й степами бігло, і аж у Стамбулі зупинилося.

Було б і далі тікало, та султан наказав дорогу ланцюгом величезним перегородити. То військо турецьке тим ланцюгом ще дві мечеті, сім мінаретів і чотири вежі знесло, доки трошки загальмувало.

Радіє Відень, своїх визволителів вітає, рани перев'язує й у дзвони дзвонить. Поляки з німцями обнімаються, козаки з австрійцями, а всі разом із саксонцями і баварцями. Радіє Європа визволенню і порятунку.

І ніхто не бачить, як сидить на камені козак Семирукий. Сидить, свою шаблю-сестричку голубить, а друга сестричка на землі розтросчена лежить. Коник-братик його позаду голову схилив.

Сидить козак, на шаблю зламану дивиться. Половинка душі його загинула, в землю віденську пішла, такою ціною чарівництво зле перемігши.

Тепер козак нікуди звідси не поїде. Так і залишиться його дух козацький у цій землі, такій рідній і своїй, власною кров'ю политій.

Сховав козак уцілілу сестричку-шаблю в піхви, на колінах примостив, шапку зі шликом наклав на голову, потім зручніше на камені всівся і люльку добув.

Сидить козак, усміхається, життя своє козацьке згадує.

— А що, братику, — каже Семирукий до коника свого, — добре ми погуляли, слави козацької здобули, честі своєї лицарської не втратили? Та й товариство врятували, і Відень теж. А місце красиве! Якраз добре нам тут коріння своє засіяти і дух козацький український

тут поселити. Щоб і тут козаки й козачки народжувались, і рід свій не забували, козацьких звичаїв навчалися, пісень наших співали. Бо слава козацька не вмере, не загине віднині до віку!

Сказав це Семирукий, люлькою зотягся, засміявся і застиг навіки.

Так і сидить до цих пір на камені козак Січі Запорозької куреня Корсунського Степан Семирукий. На Відень дивиться. А позаду нього коник пасеться. На колінах у козака шабля-сестричка, а в руці люлька.

Козак Семирукий, хоч не і зрушить із місця й не поворухнеться, та на обличчі усмішка щаслива, а в очах бісики-розбишаки бешкетують: «А що, брате, чи не казав я, що козацькому роду нема переводу?!».

Казка про Степана Сороку, його жінку і відьомське кодло

Найвродливішим парубком у нашому селі був Степан Сорока. Стрункий, чорнявий, чуб кучерявий, на дівчат і молодиць вусом тонким моргає, спокою-сну їх позбавляє. Сорочка на ньому завжди чистенька, білого полотна, а вишивка аж очі вбирає — все дубові листочки та барвінок. Любив Степан чепуритися, як ото справжня сорока. Хоча Сороками їх прозвали через Степанового діда: той взимку крав деревину у лісі за річкою, і дровиняка впала йому на ногу та прибила боляче. То дід (його Мехтодом звали) прискакав додому через лід на одній нозі. Відтоді і пішло у селі — Сороки та Сороки. Степан на прізвисько не ображався — все краще, ніж Грицько Кобиляча Смерть чи Хома Ногайське Ярмо. А в нашій Бузівській сотні і не такі імена є. Ось як пан полковий писар викликає козаків до служби, то хто чужий як прізвиська почує, то зі сміху

качається. А наші нічого — звикли. А все через те, що люди у нашому селі всі веселі і жартівники славні на всю сотню, ба навіть і на весь Київський полк. От і Степан був не гірший за інших — любив посміятися, пожартувати, не без того, щоб і в чарочку заглянути.

А славний Степан був тим, що Бог дав йому великий талант. Був хлопець музикою. Ніхто його не вчив ніколи, але десь воно у нього взялося. Сам собі і сопілку вистругав, і скрипку зробив, і бубна натягнув, і кобзу з лірою змайстрував. Де яку пісню почує — одразу же підбере, наче зроду-віку її грав. Дівчата за Степаном так і бігали чередою — і на вулиці, і на вечорницях. Ото де купка дівчаток сидить, значить там і Степанова сива шапка стирчить, а сам він метелицю чи полечку виграє, та ще й приспівує та присвистує — і не хочеш, а затанцюєш!

Погуляв так Степан, попарубкував, та час уже женитися, сім'ю заводити. Висватав Степан собі дівчину аж у Вороному, та й привіз до нас у Сабадаш. А вже гарна яка! Висока, повненька, міцна й до роботи справна. Степан проти неї маленьким здається. Зажили вони з жінкою, уже і дітки у них були. Та тільки жінка зі Степаном часто лаялася. Він усе по весіллях та по святах ходить. Жодна гульня без Степана не обходиться — як же без музики?

Жінка свариться:

—Що ти за хазяїн? Там стеля протікає, там двері порозсихалися, там тин повалився, а він усе собі співає! Коли ж ти ото наспіваєшся, коли награєшся? Ніколи тебе вдома немає — все гульки та веселощі!

А Степанові й байдуже: як сяде на печі, як заграє на сопілці, то йому всі кози в золоті. Весело йому, аж тішиться! А коли жінка надто вже лається, то, бувало, і наб'є її.

Ходить Степан по весіллях та все думає: «От не пощастило мені з моєю Одаркою. Не розуміє вона мене, сварить. Невже я для того козаком народився, щоб за бабську спідницю все життя триматися? Он скільки кругом молодичок гарних — вони б мене не лаяли».

Ходить Степан по весіллях та все на молодиць підморгує, та ще краще виграє й виспівує:

Ой у́гора в куми
І, сьоро́дні в куми,
Ой коли́сь я куму́
Та й до себе зазо́ву!

А молодиці й собі на Степана подивляються та одна поперед другої йому підливають, та вареничків і м'ясця у миску підкладають, та ближче підсідають.

Якось на Покрову запросили Степана грати на весіллі у далеке село десь аж за Охматовом під Чорним лісом. Добре він людей потішив, копійчину чималу заробив, медом хмільним причастився, наспівався, натанцювався, та так натомився, що за столом у шинку і заснув.

Прокинувся Степан — не второпає, де він. Наче у шинку, але що тут робить — ніяк не згадає. Аж раптом бачить — навпроти молодичка сидить та з нього очей не зводить. Як угледів її Степан, то забув усе те, що знав, бо такої краси навіть уявити не міг. Брівки, як шнурочки, очі чорні-чорні, губи, як коралі червоні, намисто з дукачами.

— А що, Степаночку, подобаюсь? — запитує жіночка.

— Дуже, — каже Степан, а сам аж слину пустив.

— А підеш, Степаночку, до мене гостей моїх розважати, пісень співати, танців веселих пограти? Я тебе і пригощу добре, та й заплачу таляра золотого, або й два, як сподобається.

— Не треба, серденько, мені твоїх грошей. Для тебе і так грати радий! — каже Степан.

Узяла його молодичка за руку й повела до себе через ліс. Іде Степан та чудується, що ліс такий гарний, — усе навкруги буяє, пташки співають, квіти уздовж стежки розквітають: і маки, і волошки, і петрові батogi, і мальви, та ще й в'юнком усе переплетено.

Приходять до хати, а хата, як лялечка! Уся біленька, чепурненька, квітами помальована. А всередині немов палати панські — аж очі розбігаються. Лавки різьблені, рушники на стінах золотом гаптовані, всюди

килими гарненні розвішані, підлога зіллям татарським притрушена. На столі посуд дорогий: золоті та срібні тарілки стоять, келихи кришталеві вином червоним міняються, а страв усяких стільки, що й не порахуєш! І карасі у сметані, і варенички в маслі, і кури смажені, і шинка, і ковбаси, і пироги, і медяники, і навіть не знати що ще є!

А за столом гості сидять — усе панночки та молодички, одна краща за іншу, і вбрані, як цариці. А все одно господиня найкраща!

Запросили Степана до столу, нагодували, напоїли, та й просять пісень заграти. А він уже і радий: так грає, так співає, так витанцьовує! І гості всі танцюють і веселяться, а найдужче — господиня. Та все старається ближче до Степана присунутися. «От, — думає Степан, — жінка гарна й співуча, і видно, що мене любить!»

— Степаночку, лишайся зі мною. Житимеш та мені дякуватимеш, — каже господиня.

А Степан аж тішиться, уже і рота розкрив, щоб сказати: «Лишаюсь у тебе, кралечко, а додому не піду!», коли дивиться — на припічку котик сидить і наче вмивається. Придивився Степан: аж котик не вмивається, а плаче і лапкою сльози втирає. Страшно стало Степанові: де це бачено, щоб коти плакали?! Стулив він рота, далі на скрипочці грає, а сам пильніше кругом оглядається. Відчуває, що щось не так. Крутив, крутив головою — все як було, так і є. Коли це одне око заплющив, як глянув — аж обімлів...

І бачить Степан одним оком: хата-лялечка не хата зовсім, а старий зотлілий млин, замість лавок пеньки трухляві, замість свічок і канделябрів гнилички синіють, на підлозі скрізь багно й кізяки валяються, а замість стола човен дірявий лежить! На човні замість тарілок золотих ночви та корита обкаляні, а замість їжі вишуканої така гидота, що страшно сказати: лапи жаб'ячі стирчать, п'явки усякі, м'ясо смердюче та поганки з вовчими ягодами перемішані. А молодички та панночки стали такі страшні, що не приведи Боже: замість зубів ікла стирчать, та й то не в кожної, носяри сопливі до землі звисають, волосся зелене розпатлане, очиці поросячі лихим вогнем горять, залізні пазури на пальцях клацають! А найстрашніша — хазяйка-відьма — ще й цілуватися лізе! Відьми скачуть, веселяться, кочергами і мітлами вимахують, кажанів розганяють. Та ще й співають-підвивають:

Ой ходила по саду,
Вибирала вишні.
Коли б мені головік
До моєї мислі!
Щоб люльки не курив,
Пабаки не нюхав,
Зужих жінок не любив,
Одну мене слухав!

«Іч, кляті, чого захотіли», — думає Степан та, граючи, тихцем-тихцем до дверей суне.

А відьма-хазяйка хвалиться подругам:

— Оце Степан залишиться у мене, то буде ще один котик на хазяйстві — пісень муркотітиме!

Тут уже Степан чекати не став. Як вискочить із млина, як зачинить двері, як підпре колодою, та ноги в руки — і гайда тікати! А навкруги вже не квіти і пташечки — болото гниле й жаби кумкають! Біг-біг Степан, та — що за чортівня? Знову до млина вибіг! Побіг іншою дорогою — знову назад прибуdiv. А відьми двері вибивають, колода тріщить — от-от упаде.

Та Степан — не дарма ж козак — сів, стягнув чоботи, устілки поперевертав, та й знову ходу звідти. Тепер уже його водити перестало, але чує — двері впали і відьми вже за ним женуться. Біжить Степан, місяця немає, дороги не видно, серце від страху вискакує. А відьмаки не відстають, тільки виють по-вовчому ззаду. Козака ноги самі додому несуть, і вже не видно, де він там біжить — чи по землі, чи по небу, чи по туманові. Пригнався Степан додому за годину, як добрий кінь, ускочив у хату та сховався під лаву відсапууючись, — тільки п'яти стирчать. А Одарка вже над ним стоїть, руки в боки, та свариться:

— І де ж тебе, чоловіче, носило цілий тиждень?! І коли ці гулянки твої скінчаться? Як ти мене вже до живих печінок дістав із твоїми молодицями!

Степан кричить:

— Жінко, порятуй мене від цих відьом, ніколи тебе не покину!

А відьми вже у двері й вікна лізуть, зуби шкірять та пазури виставляють. Одарка як скочить:

— То це ви у мене в хаті та мого чоловіка лякаєте? Ах ви іродові душі! — як ухопить рогача, як зачне тими відьмами кидати — тільки патли і зуби літають.

Де там ті відьмаки подівалися — ніхто й досі не знає. А Степан відтоді жінку саму вдома не кидав. По весіллях разом ходили і пісень разом співали, а бити жінку Степан боявся, — он якого рогача вона вдома має!

А я вам скажу, що не народилася ще така відьма, яка з нашою жінкою впоратися зможе! Тим-то й відьми в Україні перевелися, хіба що одна в Конотопі лишилася, та й у тієї вітер у голові...

Зміст:

Казка про дівчину Марусю, чорта у червоних чоботях,
чорну церкву та Чарівну квітку

3

Казка про шевця Віника,
смерть, золотий перстень і долю

10

Казка про цигана Романа, Мару-Поторочу і москальське царство

16

Про язикатого Іванка, нову церкву і пана економа злодійського

24

Казка про терновий пищик,
дивного хлопця і Ману, що з дуба впала

30

Про село Легедзине, волю козацьку
і чотири станкові кулемети

36

Про купця Павелка, зачарований замок і чорне серце

44

Про фортецю Відень, козака Семирукого,
Чорного Мустафу і дух козацький

55

Казка про Степана Сороку, його жінку і відьомське кодро

64

Літературно-художнє видання

Сашко Лірник

Казки Лірника Сашка

Відповідальний редактор

Ольга Смик

Дизайн обкладинки, оригінал-макет, верстка

Інокентій Коршунов

Формат 84x108/16.

Ум.-друк. арк. 7,56.

Тираж 3000 пр

Зам. 8-10-3126.

ТОВ «Гамазин», 04073, м. Київ, вул. Кирилівська 160 Ц.

Телефон для оптових покупців: (044) 467-50-24.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

серія ДК № 2318 від 18.10.2005.

www.greenpes.com

Віддруковано у ПРАТ «Харківська книжкова фабрика “Глобус”»

61052, м. Харків, вул. Різдвяна, 11.

Свідоцтво ДК № 3985 від 22.02.2011 р.

www.globus-book.com

Казки ці Лірник Сашко
межи людьми понабигадував.
А маляра Інокентія на базарі спобриб,
де той образами торгував.
Сіли, моголиц затили
і книжечку для вас склали
Із Божою помістю

Видавництво
"Зелений Ліс"

ISBN 978-966-279-078-8

9 789662 790788 >